

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

АПЕНЮК АННА ІГОРІВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин, доктор
економічних наук, професор
_____Марія ШКУРАТ
«_____» _____2026 р.

**ПРОЦЕСИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН
ЄВРОПИ**

Спеціальність – 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес. Бізнес-переклад»

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Керівник
Вега Кулявець, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат економ. наук, доцент

Оцінка: ____/____/_____
(бали за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця - 2026

АНОТАЦІЯ

Апенюк Анна Ігорівна. Процеси регіональної економічної інтеграції країн Європи. Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини. Освітня програма «Міжнародний бізнес. Бізнес-переклад». Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2026.

У кваліфікаційній (бакалаврській) роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти процесів регіональної економічної інтеграції країн Європи, розкрито сутність, зміст і форми інтеграції, узагальнено основні теоретичні концепції та етапи її розвитку, визначено особливості та передумови інтеграційних процесів у Європі. Проаналізовано етапи формування та розвитку європейської економічної інтеграції, економічну взаємодію та торговельно-економічні зв'язки країн Європи, а також оцінено вплив інтеграційних процесів на макроекономічний розвиток країн регіону. Виявлено сучасні виклики та проблеми розвитку економічної інтеграції в Європі, обґрунтовано перспективи її поглиблення та запропоновано рекомендації щодо розвитку інтеграційних процесів і співпраці Європейського Союзу з Україною.

Ключові слова: регіональна економічна інтеграція, Європейський Союз, міжнародні економічні відносини, експорт, імпорт, ВВП, інтеграційні процеси, економічний розвиток.

69 с., 12 табл., 6 рис., бібліограф.: 49 найм.

Apeniuk A. I. Processes of regional economic integration of European countries. Specialty 292 International economic relations. Educational program "International business. Business translation". Vasyl Stus Donetsk National University. Vinnytsia, 2026.

The qualification (bachelor's) work explores the theoretical and practical aspects of the processes of regional economic integration of European countries, reveals the essence, content and forms of integration, summarizes the main theoretical concepts and stages of its development, identifies the features and prerequisites of integration processes in Europe. The stages of formation and development of European economic integration, economic interaction and trade and economic ties of European countries are analyzed, and the impact of integration processes on the macroeconomic development of the countries of the region is assessed. Modern challenges and problems of economic integration development in Europe are identified, the prospects for its deepening are substantiated, and recommendations are proposed for the development of integration processes and cooperation of the European Union with Ukraine.

Keywords: regional economic integration, European Union, international economic relations, export, import, GDP, integration processes, economic development.

69 p., 12 tables, 6 figures, bibliography: 49 citations.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	7
1.1 Сутність, поняття та форми регіональної економічної інтеграції.....	7
1.2 Теоретичні концепції та етапи розвитку економічної інтеграції.....	11
1.3 Особливості та передумови інтеграційних процесів у Європі.....	16
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН ЄВРОПИ.....	22
2.1 Етапи формування та розвитку європейської економічної інтеграції.....	22
2.2 Аналіз економічної взаємодії та торговельно-економічних зв'язків країн Європи.....	27
2.3 Вплив інтеграційних процесів на економічний розвиток країн Європи.....	36
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПІ.....	43
3.1 Сучасні виклики та проблеми розвитку економічної інтеграції в Європі.....	43
3.2 Перспективи поглиблення економічної інтеграції європейських країн.....	46
3.3 Рекомендації щодо розвитку інтеграційних процесів та співпраці з Україною.....	48
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах глобалізації регіональна економічна інтеграція виступає одним із ключових механізмів трансформації міжнародних економічних відносин, забезпечуючи поглиблення взаємозв'язків між національними економіками, розширення ринків збуту, підвищення ефективності виробництва та зміцнення конкурентних позицій країн у світовій економіці. Особливе місце серед інтеграційних об'єднань посідає європейська модель, яка є найбільш розвиненою формою регіональної інтеграції та характеризується високим рівнем економічної, інституційної та правової взаємодії держав.

Європейський Союз упродовж свого розвитку продемонстрував ефективність поетапного поглиблення інтеграції – від зони вільної торгівлі до економічного та валютного союзу. Водночас сучасний етап функціонування інтеграційних процесів у Європі відзначається зростанням складності та суперечливості їх розвитку. Економічні кризи, енергетична нестабільність, інфляційні процеси, геополітичні трансформації, асиметрія економічного розвитку країн-членів, а також цифрова та соціально-демографічна нерівномірність створюють нові виклики для подальшого поглиблення інтеграції.

За таких умов особливої актуальності набуває необхідність комплексного дослідження процесів регіональної економічної інтеграції країн Європи, аналізу їх сучасного стану, виявлення ключових тенденцій, проблем і перспектив розвитку. Окремого значення це дослідження набуває для України, яка реалізує стратегічний курс на європейську інтеграцію. Розуміння механізмів функціонування Європейського Союзу, особливостей його економічної взаємодії та напрямів трансформації є важливою передумовою формування ефективної політики співпраці з ЄС та інтеграції до європейського економічного простору.

Мета роботи полягає в узагальненні теоретичних засад, аналізі сучасного стану та визначенні перспектив розвитку процесів регіональної економічної інтеграції країн Європи, а також обґрунтуванні рекомендацій щодо їх подальшого розвитку та поглиблення співпраці з Україною.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**: з'ясувати сутність, зміст і форми регіональної економічної інтеграції;

- узагальнити основні теоретичні концепції та етапи розвитку економічної інтеграції;
- визначити особливості та передумови інтеграційних процесів у Європі;
- дослідити етапи формування та розвитку європейської економічної інтеграції;
- проаналізувати економічну взаємодію та торговельно-економічні зв'язки країн Європи;
- оцінити вплив інтеграційних процесів на економічний розвиток країн Європи;
- виявити сучасні виклики та проблеми розвитку економічної інтеграції в Європі;
- обґрунтувати перспективи поглиблення економічної інтеграції європейських країн;
- розробити рекомендації щодо розвитку інтеграційних процесів у Європі та співпраці з Україною.

Об'єктом дослідження є процеси регіональної економічної інтеграції країн Європи.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, організаційно-економічних та інституційних аспектів розвитку регіональної економічної інтеграції країн Європи, а також її вплив на торговельно-економічні зв'язки, макроекономічну динаміку та перспективи співпраці з Україною.

Інформаційною базою дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань регіональної економічної інтеграції, міжнародних

економічних відносин та функціонування інтеграційних об'єднань, зокрема Європейського Союзу.

У роботі використано офіційні статистичні дані міжнародних організацій і інституцій, зокрема Європейської комісії, Євростату, Світового банку, Міжнародного валютного фонду та інших аналітичних центрів. Також використано нормативно-правові акти Європейського Союзу, аналітичні звіти, публікації міжнародних організацій, наукові статті, монографії та матеріали періодичних видань.

Крім того, у дослідженні застосовано статистичні матеріали щодо показників економічного розвитку країн Європи, зокрема дані про обсяги експорту та імпорту, торговельний баланс, валовий внутрішній продукт, рівень безробіття та інфляції за 2015–2025 роки.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у систематизації наукових підходів до розуміння регіональної економічної інтеграції, уточненні особливостей європейської інтеграційної моделі та узагальненні сучасних тенденцій її розвитку в умовах нових глобальних викликів. Отримані результати можуть бути використані для подальших наукових досліджень проблем регіональної інтеграції, функціонування Європейського Союзу та євроінтеграційних процесів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання зроблених висновків і запропонованих рекомендацій у навчальному процесі під час викладання дисциплін з міжнародної економіки, світового господарства, європейської інтеграції та міжнародних економічних відносин, а також у практичній діяльності органів державної влади, аналітичних структур і установ, що займаються питаннями євроінтеграції, формування зовнішньоекономічної політики та розвитку співпраці України з Європейським Союзом. Апробація результатів дослідження

Структура роботи зумовлена метою, завданнями та логікою дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1 Сутність, поняття та форми регіональної економічної інтеграції

У сучасній системі міжнародних економічних відносин процеси інтеграції набули системоутворюючого значення. Вони не лише визначають характер взаємодії між державами, а й формують нову логіку розвитку світового господарства. Посилення глобальної конкуренції, нестабільність міжнародних ринків, поглиблення взаємозалежності національних економік та зростання ролі транснаціональних акторів обумовлюють необхідність пошуку більш ефективних форм економічної координації. У цьому контексті регіональна економічна інтеграція виступає як один із ключових механізмів адаптації держав до умов глобалізації та одночасно – як інструмент посилення їх конкурентних позицій [4].

Проблематика інтеграційних процесів активно досліджується у працях багатьох учених, зокрема Е. Харрела, Ю.-Д. Канга, Б. Балаші, Ф. Махлупа, А. Болянйоса, М. Еїлstrup-Сангіованні, Г. Маджоне, Н. Бреннера, Ф. Зодербаума, М. Кітінга, Т. Борзеля, С. Фігуєс, А. Херрела, Р. Анрі, Ж. Кебабджяна, Р. Фернандеса, М. Бломстріма та інших. Водночас, попри значну кількість досліджень, у науковій літературі досі відсутній єдиний підхід до трактування сутності регіональної економічної інтеграції, що свідчить про складність і багатовимірність цього явища.

Етимологічно термін «інтеграція» походить від латинського *integratio* – відновлення, об'єднання в ціле [13]. У найзагальнішому розумінні він означає процес поєднання окремих елементів у єдину систему. У економічній теорії це поняття спочатку застосовувалося на мікрорівні для опису об'єднання підприємств (горизонтального та вертикального), що детально аналізував Ф. Махлуп [39]. Згодом його зміст розширився і став використовуватися для характеристики міждержавної взаємодії, у межах якої відбувається поступове зближення національних економік.

На макрорівні економічну інтеграцію доцільно розглядати у двох взаємопов'язаних вимірах – функціональному та регіональному. У першому випадку йдеться про співпрацю держав, що ґрунтується на спільності економічних інтересів і не обмежується географічною близькістю (наприклад, діяльність галузевих міжнародних організацій). У другому – про інтеграцію держав, об'єднаних спільним географічним простором, історичними передумовами та інфраструктурними зв'язками, що є характерним для таких утворень, як Європейський Союз або НАФТА.

Водночас у науковому дискурсі поряд із поняттям «регіональна економічна інтеграція» широко використовуються суміжні категорії – «регіоналізм» і «регіоналізація». Їх ототожнення є методологічно некоректним, оскільки кожна з них відображає різні аспекти інтеграційних процесів. Для більш чіткого розмежування змісту цих понять доцільно узагальнити їх семантичні характеристики (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Семантика термінів, близьких до регіональної економічної інтеграції (макрорівень)

Категорія	Трактування
Регіоналізм (інтеграція де-юре)	З огляду на суфікс «-ізм» (від давньогр. <i>ismos</i>), цей термін пов'язується з певним теоретичним або інституційним осмисленням регіонального розвитку. У практичному вимірі регіоналізм означає сукупність цілеспрямованих дій держав і наднаціональних структур, спрямованих на формування інституційної взаємодії в межах певного регіону.
Регіоналізація (інтеграція де-факто)	Відповідно до значення суфікса «-ація» (лат. <i>tio</i>), термін позначає процес або результат дії. У цьому випадку регіоналізація відображає фактичне посилення економічних, торговельних і соціальних зв'язків між країнами під впливом ринкових факторів.
Регіональна економічна інтеграція (де-факто + де-юре)	Поєднує ознаки регіоналізму та регіоналізації. Регіон вважається інтегрованим за умови одночасної наявності інтенсивних економічних зв'язків і розвиненої системи інституційної координації, що базується на спільних правилах і нормах.

Джерело: адаптовано автором на основі [19]

Таким чином, регіональна економічна інтеграція є складним багаторівневим процесом, який охоплює як об'єктивні економічні взаємозв'язки між країнами,

так і свідомо сформовані інституційні механізми їх координації. Вона не обмежується лише лібералізацією торгівлі, а включає ширший спектр взаємодії – від руху капіталу та робочої сили до узгодження макроекономічної політики.

Сучасні підходи до розуміння інтеграції також враховують її соціальний і політичний вимір. Так, Е. Харрел виділяє кілька рівнів інтеграційної взаємодії – від базової економічної регіоналізації до формування регіональної ідентичності та когезії [36]. Це свідчить про те, що інтеграція є не лише економічним, а й інституційно-політичним процесом, який передбачає певний рівень делегування суверенних повноважень.

Розкриваючи форми регіональної економічної інтеграції, доцільно звернутися до двох основних підходів – інституційного (класифікація СОТ) та стадіального (модель Б. Балаші). Згідно з підходом Світової організації торгівлі, ключовими формами інтеграції є регіональні торговельні угоди, які включають зону вільної торгівлі, митний союз, угоди щодо лібералізації торгівлі послугами та часткові торговельні домовленості [49]. Найпоширенішою формою є зона вільної торгівлі, що передбачає скасування тарифних бар'єрів між країнами-учасницями, тоді як митний союз доповнюється єдиною зовнішньоторговельною політикою.

Більш комплексний підхід запропонував Б. Балаша, який виділив п'ять основних стадій інтеграції: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз і повна (політична) інтеграція [16]. Ця модель довгий час вважалася базовою для аналізу інтеграційних процесів, зокрема в Європі.

Для кращого розуміння відмінностей між основними формами інтеграції доцільно узагальнити їх ключові характеристики у вигляді порівняльної таблиці (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Основні форми та рівні регіональної економічної інтеграції

Етап	Ліквідація митних бар'єрів	Єдині тарифи щодо третіх країн	Вільне пересування капіталу і робочої сили	Узгодження економічної політики	Єдина економічна політика
Зона вільної торгівлі	+	-	-	-	-
Митний союз	+	+	-	-	-
Спільний ринок	+	+	+	-	-
Економічний союз	+	+	+	+	-
Повна інтеграція	+	+	+	+	+

Джерело: складено автором на основі сучасних наукових досліджень з теорії економічної інтеграції [40]

Наведена таблиця демонструє поступовий характер розвитку інтеграційних процесів: кожен наступний рівень передбачає розширення сфер взаємодії між країнами та поглиблення координації економічної політики. Водночас перехід до вищих форм інтеграції супроводжується зростанням рівня інституційної взаємозалежності та частковим обмеженням економічного суверенітету держав.

Однак сучасна практика демонструє, що інтеграційні об'єднання не завжди розвиваються за лінійною логікою. Як зазначає Р. Анрі, окремі зони вільної торгівлі можуть за рівнем інституційної координації перевищувати класичні митні союзи [35].

Крім того, в умовах глобалізації інтеграція дедалі більше пов'язується не лише з торгівлею, а й із залученням прямих іноземних інвестицій, участю у глобальних виробничих ланцюгах та формуванням спільних ринків капіталу. Це підкреслюють Р. Фернандес і М. Бломстрім, які акцентують увагу на так званих «нетрадиційних вигодах» інтеграції, зокрема ефектах інституційного закріплення реформ (lock-in effects) [33; 17].

Отже, сутність регіональної економічної інтеграції полягає у поступовому зближенні національних економік держав певного регіону на основі поглиблення економічних зв'язків і формування спільних інституційних механізмів. Її

понятійний апарат є багатовимірним і включає такі взаємопов'язані категорії, як регіоналізм і регіоналізація, що відображають відповідно інституційний та фактичний аспекти інтеграційних процесів. Форми інтеграції, своєю чергою, варіюються від відносно простих моделей торговельної лібералізації до складних багаторівневих об'єднань із високим ступенем економічної та політичної координації.

Такий підхід дозволяє розглядати регіональну економічну інтеграцію як динамічне явище, що постійно еволюціонує під впливом глобальних трансформацій, і створює теоретичну основу для подальшого аналізу інтеграційних процесів у країнах Європи.

1.2 Теоретичні концепції та етапи розвитку економічної інтеграції

Теоретичне осмислення економічної інтеграції формувалося поступово, у міру розвитку міжнародних господарських зв'язків та посилення взаємозалежності національних економік. Хоча сам термін «економічна інтеграція» набув поширення лише у 30-х роках XX ст. у працях німецьких і шведських економістів, його ідейні витoki з'явилися значно раніше. Уже в другій половині XIX ст. представники німецької історичної школи, зокрема Ф. Ліст і Г. Шмоллер, підкреслювали значення економічного зближення держав, ролі внутрішнього ринку та зв'язку між господарським розвитком і державною політикою [6]. Саме в цих підходах було закладено основу для розуміння інтеграції як не лише торговельного, а й ширшого економіко-політичного процесу.

Важливе місце у становленні теорії економічної інтеграції належить Ф. Лісту. У своїй праці він обґрунтовував ідею «виховного протекціонізму», відповідно до якої зовнішньоторговельна політика держави має враховувати рівень її соціально-економічного розвитку. На його думку, вільна торгівля може бути справді ефективною лише між країнами зі співставним рівнем розвитку [8].

Такий підхід став одним із перших теоретичних пояснень того, чому інтеграція не завжди може будуватися виключно на принципах необмеженого лібералізму.

Новий етап у розвитку теорії інтеграції пов'язаний із працями Дж. Вайнера, який у середині XX ст. запропонував концепцію митного союзу. У праці «Проблеми митного союзу» він проаналізував наслідки інтеграції через зміну митного режиму між країнами [9]. Головним внеском ученого стало введення понять «ефект створення торгівлі» та «ефект відхилення торгівлі». У першому випадку інтеграція сприяє заміщенню менш ефективного внутрішнього виробництва дешевшим імпортом із країни-партнера, що підвищує добробут. У другому – навпаки, імпорт переорієнтовується від більш ефективного зовнішнього виробника до менш ефективного внутрішньосоюзного постачальника, що може знижувати загальну економічну ефективність. Таким чином, Дж. Вайнер показав, що інтеграція не є автоматично позитивною, а її наслідки залежать від конкретної структури торгівлі та витрат [9].

Ідеї Дж. Вайнера були розвинуті Р. Ліпсеем, Дж. Мідом і Ф. Гересом, які деталізували виробничі та споживчі ефекти митного союзу. Вони звернули увагу на те, що рівень добробуту залежить не лише від усунення тарифів, а й від транспортних витрат, цінових співвідношень та структури попиту. У підсумку теорія митного союзу стала важливим етапом розвитку інтеграційної думки, хоча й не дала універсальної відповіді щодо безумовної вигідності інтеграції для всіх країн [12].

Суттєвий внесок у розвиток теорії інтеграції зробив Б. Балаша, який не лише досліджував економічні ефекти інтеграції, а й запропонував один із найвпливовіших підходів до її теоретичного осмислення. Учений розглядав інтеграцію як процес усунення дискримінації між господарюючими суб'єктами різних країн і водночас як стан, за якого така дискримінація вже відсутня [16]. Саме завдяки його працям у науковому дискурсі закріпився стадіальний підхід до розуміння інтеграційного розвитку, який тривалий час залишався базовим для аналізу європейських інтеграційних процесів. Водночас сучасна практика

показує, що реальні інтеграційні моделі не завжди розвиваються лінійно, а часто поєднують різні форми та механізми взаємодії [14].

Значний вплив на формування теорій інтеграції мав ліберальний напрям, який виходив із того, що усунення бар'єрів у торгівлі та розвиток вільної конкуренції сприяють підвищенню добробуту. Інтелектуальні витoki цього підходу пов'язані з ідеями А. Сміта, який обґрунтовував переваги свободи торгівлі. У XX ст. ці положення були розвинуті в межах неоліберальної та ордоліберальної традицій, представники яких наголошували на важливості функціонування вільного ринку, свободи руху товарів, капіталу і факторів виробництва. Водночас підкреслювалося, що ефективна інтеграція неможлива без належного інституційного середовища, а роль держави полягає у формуванні правил конкуренції та координації економічної політики [45].

Іншу логіку пояснення інтеграції запропонували кейнсіанський і дирижистський напрями. Їх представники вважали, що інтеграція не може обмежуватися лише лібералізацією ринку, а потребує активного узгодження національних економічних політик і передачі частини повноважень наднаціональним органам. Особливо вагомим тут є підхід Е. Хааса, який трактував інтеграцію як процес зміщення політичної лояльності від національних держав до наднаціонального центру прийняття рішень [42]. Саме в межах цього підходу сформувалося важливе розрізнення негативної та позитивної інтеграції: перша означає усунення бар'єрів, друга – формування спільної економічної політики та наднаціональних механізмів регулювання [46].

Окреме місце посідає структурний підхід до аналізу інтеграції, у межах якого вона розглядається як чинник глибокої перебудови національних економік. Такий підхід передбачає, що інтеграція впливає не лише на обсяги торгівлі, а й на зміну галузевої структури, перерозподіл ресурсів між секторами та механізми економічного розвитку [21]. Відтак інтеграція має не тільки зовнішньоторговельний, а й внутрішній трансформаційний ефект, що проявляється у структурних змінах економіки.

Паралельно з економічними підходами розвивалися й політичні концепції інтеграції. Серед них найчастіше виокремлюють функціоналізм, федералізм і неофункціоналізм. Функціоналізм виходив із того, що співпраця держав починається у практичних сферах спільного інтересу та поступово поширюється на інші напрями. Федералізм акцентував увагу на створенні наднаціональних політичних структур. Неофункціоналізм, найбільш пов'язаний із працями Е. Хааса, пояснював інтеграцію через ефект «переливання», коли економічне зближення породжує потребу у політичній координації, а політична координація, своєю чергою, стимулює подальше економічне зближення [38].

Для узагальнення основних теоретичних підходів до пояснення інтеграційних процесів доцільно подати їх у вигляді схематичного представлення (рис. 1.1).

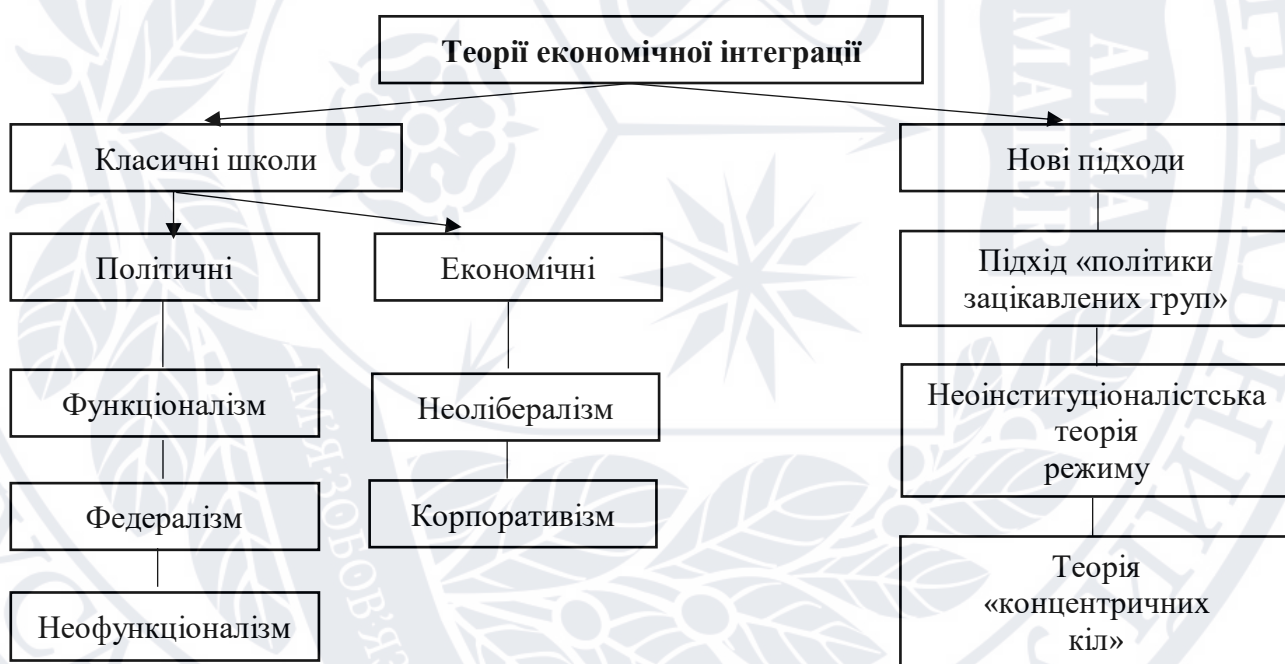

Рисунок 1.1 – Основні теоретичні підходи до пояснення економічної інтеграції

Джерело: узагальнено автором на основі [2]

Як видно з рис. 1.1, теоретичні підходи до пояснення економічної інтеграції умовно поділяються на класичні та сучасні. Класичні концепції акцентують

увагу на економічних і політичних передумовах інтеграції, тоді як новітні підходи зміщують фокус на інституційні механізми, роль зацікавлених груп та багаторівневий характер інтеграційних процесів.

Що стосується етапів розвитку економічної інтеграції, то їх доцільно розглядати у двох вимірах – як етапи розвитку теорії та як етапи практичного поглиблення інтеграції. У розвитку теорії економічної інтеграції доцільно виокремити кілька етапів: ранній етап, пов'язаний із працями Ф. Ліста і німецької історичної школи; етап теорій митного союзу середини ХХ ст., насамперед у працях Дж. Вайнера; етап активного розвитку стадіальних, неоліберальних, кейнсіанських і неофункціоналістських концепцій у 1950–1970-х роках; а також сучасний етап, коли інтеграція розглядається як багаторівневе економіко-політичне явище.

У практичному вимірі інтеграційний розвиток найчастіше описується як послідовне поглиблення економічної взаємодії між державами – від початкових форм торговельної лібералізації до високого рівня економічної та політичної координації [10]. Проте сучасна практика показує, що інтеграційні об'єднання розвиваються нерівномірно: одні зупиняються на початкових формах, інші комбінують різні рівні співпраці, а деякі поглиблюють інтеграцію лише в окремих сферах. Отже, універсальної моделі розвитку інтеграції не існує.

Таким чином, теоретичні концепції економічної інтеграції еволюціонували від простих уявлень про переваги вільної торгівлі та митних союзів до складних багаторівневих підходів, що враховують економічні, інституційні та політичні чинники. Етапи розвитку інтеграції мають подвійний характер і відображають як зміну наукових підходів, так і реальне поглиблення взаємозв'язків між державами. Це створює теоретичну основу для подальшого аналізу інтеграційних процесів у Європі.

1.3 Особливості та передумови інтеграційних процесів у Європі

Європейська інтеграція є найбільш розвиненим і послідовним прикладом регіонального об'єднання у сучасному світі. Її специфіка полягає в тому, що вона не обмежується лише економічною співпрацею, а поєднує політичний, правовий, соціальний і ціннісний виміри. Саме тому аналіз передумов інтеграційних процесів у Європі потребує комплексного підходу, який враховує не лише господарські інтереси держав, а й історичний досвід, спільні цивілізаційні орієнтири, безпекові виклики та особливості політичного розвитку європейських країн.

Однією з головних передумов європейської інтеграції стали економічні чинники. Після Другої світової війни країни Західної Європи опинилися перед необхідністю масштабного господарського відновлення, модернізації виробництва та пошуку нових джерел економічного зростання. Відбудова зруйнованої економіки вимагала не лише внутрішніх реформ, а й тіснішої кооперації між державами. Саме в цей період особливо виразно проявилася потреба у формуванні більш широкого економічного простору, в межах якого можна було б зменшити торговельні бар'єри, активізувати рух капіталу, забезпечити вільніше переміщення ресурсів та посилити виробничу взаємодію [15].

Економічна логіка інтеграції спиралася також на загальний процес інтернаціоналізації господарського життя. Поглиблення міжнародного поділу праці, розвиток транснаціональних зв'язків, розширення інвестиційної діяльності, формування спільних ринків товарів і послуг поступово робили національні кордони менш ефективним інструментом економічного відокремлення. У цих умовах митні бар'єри, валютні обмеження, візові режими та інші перепони дедалі більше стримували розвиток господарських відносин. Саме тому інтеграція стала для європейських держав не лише політичним проєктом, а й прагматичною відповіддю на потребу підвищити конкурентоспроможність своїх економік, розширити ринки збуту та створити сприятливіші умови для довгострокового розвитку [5].

Не менш важливими були політичні передумови інтеграції. Європейський континент протягом століть залишався простором гострих міждержавних суперечностей, а дві світові війни продемонстрували руйнівні наслідки політики конфронтації. У повоєнний період усвідомлення необхідності стабільного миру стало одним із головних імпульсів до зближення європейських країн. Особливе значення в цьому контексті мало примирення Франції та Німеччини, суперництво яких тривалий час визначало політичну нестабільність у Західній Європі. Інтеграційний формат дозволяв перевести потенційно конфліктні питання у площину спільного управління, взаємної вигоди та узгоджених рішень [5].

Політичний вимір європейської інтеграції посилювався і під впливом зовнішніх чинників. Після війни європейські держави втратили колишні позиції глобального лідерства, а міжнародна система дедалі більше визначалася суперництвом великих центрів сили. У таких умовах об'єднання ресурсів, координація політики та формування спільного простору розглядалися як спосіб зберегти вагу Європи у світовій політиці та економіці. Отже, інтеграція була не лише внутрішньою потребою стабілізації континенту, а й засобом зміцнення міжнародних позицій європейських країн.

Важливу роль у розвитку інтеграційних процесів відіграли культурно-цивілізаційні передумови. Попри значне мовне, національне та історичне розмаїття, країни Європи мають спільний цивілізаційний фундамент, сформований на основі античної спадщини, християнської традиції, гуманістичної філософії, римського права та ідей конституціоналізму. Саме ці елементи в різні історичні періоди формували уявлення про право, державу, свободу, справедливість і суспільний порядок. Хоча культурна єдність Європи не є абсолютною, наявність спільного ціннісного поля значно полегшила інституційне зближення держав [5].

Особливе значення мала ідея європейської спільності, яка впродовж тривалого часу існувала спершу як інтелектуальний і політичний проєкт. Різні концепції об'єднання Європи виникали ще задовго до сучасного етапу інтеграції,

але особливої ваги вони набули у XX ст. Ідеологія пан'європеїзму, пов'язана з іменем Р. Куденхове-Калергі, виходила з того, що європейські народи здатні добровільно об'єднатися на основі спільних інтересів і цінностей. Хоча ці ідеї довгий час залишалися радше інтелектуальною програмою, ніж реальною політичною практикою, саме вони створили важливий світоглядний ґрунт для подальшої інституціоналізації інтеграції [11].

Для систематизації основних передумов інтеграційних процесів у Європі доцільно подати їх у стислому узагальненому вигляді (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Передумови інтеграційних процесів у Європі

Група передумов	Зміст
Економічні	Повоєнна відбудова господарства, інтернаціоналізація економічних зв'язків, розвиток міжнародного поділу праці, потреба в усуненні митних та інших бар'єрів, розширенні ринків збуту, активізації руху капіталу, товарів, послуг і робочої сили.
Політичні	Необхідність забезпечення тривалого миру в Європі після Другої світової війни, примирення Франції та Німеччини, прагнення до політичної стабільності, безпеки та посилення ролі Європи у світі.
Культурно-цивілізаційні	Спільна історична спадщина, вплив християнської традиції, римського права, гуманістичної філософії, конституціоналізму та загальноєвропейських уявлень про право, свободу і суспільний порядок.
Ідеологічні	Поширення ідей європейської єдності, пан'європеїзму, формування уявлення про можливість добровільного об'єднання європейських народів на основі спільних інтересів і цінностей.
Інституційні	Поступове формування наднаціональних механізмів співпраці, готовність держав до координації політики, створення спільних інститутів і правових механізмів регулювання інтеграційних процесів.

Джерело: узагальнено автором на основі [15; 5]

Наведена таблиця показує, що інтеграційні процеси в Європі не були наслідком дії лише одного чинника. Їхнє становлення стало можливим завдяки поєднанню економічної доцільності, політичної необхідності, цивілізаційної близькості та ідеї спільного майбутнього. Саме комплексний характер цих передумов значною мірою пояснює, чому європейська інтеграція набула такої глибини та інституційної завершеності.

Європейська інтеграція стала можливою також завдяки правовим і політичним традиціям, які зближували держави континенту. Переважна більшість європейських країн розвивалася в руслі спільних уявлень про верховенство права, обмеження влади, представницьке правління, права людини та демократичний порядок. Надалі саме ці принципи стали нормативною основою функціонування Європейського Союзу. Це означає, що європейська інтеграція від самого початку розвивалася не лише як економічна домовленість, а як об'єднання держав, які визнають близькі правові стандарти й політичні цінності [20].

Ще однією важливою передумовою стала географічна близькість європейських держав і висока щільність їхніх економічних зв'язків. Європа історично формувалася як простір активного руху товарів, людей, капіталів та ідей. Спільні кордони, транспортні коридори, тривалі торговельні контакти й відносно компактна територія створювали об'єктивно сприятливі умови для регіональної інтеграції. На відміну від багатьох інших регіонів світу, тут сформувався високий рівень економічної взаємозалежності, який з часом потребував уже не лише ринкової, а й інституційної координації [5].

Якщо говорити про особливості інтеграційних процесів у Європі, то насамперед слід підкреслити їх поступовий і водночас цілеспрямований характер. Європейська інтеграція не виникла одномоментно як завершений політичний проєкт. Вона розвивалася поетапно: від кооперації в окремих секторах до формування ширшого спільного ринку, а згодом – до поглиблення політичної, валютної та правової взаємодії. Саме ця поступовість дала можливість адаптувати інтеграційні механізми до реальних умов, уникати надмірної політичної радикалізації процесу та розширювати сфери співпраці у міру зростання взаємної довіри між державами.

Другою важливою особливістю європейської інтеграції є її наднаціональний характер. На відміну від багатьох інших регіональних об'єднань, європейська модель передбачає не лише координацію політики між урядами, а й функціонування інститутів, здатних ухвалювати обов'язкові для

держав-членів рішення в межах визначених компетенцій. Це означає, що інтеграція в Європі вийшла за межі традиційної міждержавної співпраці й набула рис особливого політико-правового порядку, де національний і наднаціональний рівні взаємодіють у межах єдиної інституційної системи [15].

Ще однією рисою європейської інтеграції є поєднання двох процесів – поглиблення та розширення. З одного боку, Європейський Союз послідовно розвивав внутрішні механізми взаємодії, посилював координацію політики, формував нові спільні правила й інститути. З іншого боку, відбувалося постійне розширення складу учасників, що робило інтеграцію не лише глибшою, а й масштабнішою. Саме це поєднання надало європейській інтеграції особливої динаміки, але водночас зробило її більш складною, оскільки кожна хвиля розширення актуалізувала питання економічної сумісності, інституційної адаптації та політичної згуртованості.

Специфіка європейської моделі полягає і в тому, що економічна інтеграція тут від самого початку супроводжувалася ціннісним та правовим виміром. Європейський Союз поступово сформувався не лише як спільний ринок, а і як простір, у межах якого важливе значення мають демократія, права людини, верховенство права, соціальна солідарність і захист основних свобод. Це суттєво відрізняє європейську інтеграцію від тих моделей, які обмежуються переважно торговельно-економічною кооперацією. У Європі економічна взаємодія поступово була доповнена політичними, соціальними та правовими механізмами, що й забезпечило її відносну стійкість [5].

Водночас європейська інтеграція не була і не є позбавленою суперечностей. Відмінності в рівнях економічного розвитку, у національних інтересах, політичних традиціях і баченні майбутнього Союзу періодично породжують напруження між державами-членами. Проте саме здатність інституційно опрацьовувати ці суперечності, переводити конфлікти у площину переговорів і компромісів та шукати баланс між єдністю і національною специфікою є однією з визначальних особливостей європейської інтеграції.

Отже, передумови інтеграційних процесів у Європі мають комплексний характер і охоплюють економічні, політичні, культурно-цивілізаційні, правові та ідеологічні чинники. Їх поєднання – повоєнна відбудова, прагнення до миру, спільна ціннісна база та висока економічна взаємозалежність – створило умови для формування найрозвиненішої моделі регіональної інтеграції. Її особливості полягають у поетапності, наднаціональності, поєднанні економічного і політичного вимірів та одночасному поглибленні і розширенні, що визначає Європу як унікальний інтеграційний простір, важливий і для України.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН ЄВРОПИ

2.1 Етапи формування та розвитку європейської економічної інтеграції

Європейська економічна інтеграція сформувалася як тривалий і багаторівневий процес, у межах якого змінювалися не лише форми співпраці між державами, а й сам характер міждержавних відносин на континенті. Її розвиток не був лінійним або автоматичним: кожен новий етап ставав відповіддю на конкретні економічні, політичні та інституційні виклики. Саме тому аналіз європейської інтеграції доцільно здійснювати через виокремлення основних етапів її формування, кожен із яких відображав певний рівень зрілості інтеграційного процесу (Додаток А).

Підготовчий етап розпочався після Другої світової війни, коли Європа опинилася в умовах глибокої економічної руйнації, політичної нестабільності та потреби у створенні нової моделі співіснування держав. У цей період інтеграція ще не мала завершеної інституційної форми, однак уже визначалася як необхідна умова повоєнної відбудови та забезпечення миру. Важливими кроками на цьому етапі стали створення у 1948 р. Організації європейського економічного співробітництва та у 1949 р. Ради Європи. Хоча ці структури не забезпечили повноцінної економічної інтеграції, вони заклали основу для переходу від міждержавного суперництва до організованої співпраці [1; 39].

Перший власне інтеграційний етап пов'язаний зі створенням у 1951 р. Європейського об'єднання вугілля і сталі. Його значення полягало не лише у координації двох стратегічних галузей, а й у запровадженні принципу наднаціонального регулювання. Саме на цьому рівні економічна співпраця вперше була поєднана з інституційними механізмами, які обмежували виключно національний характер ухвалення рішень. Це дозволяє розглядати ЄОВС як початкову модель секторальної інтеграції, що створила практичний прецедент подальшого поглиблення співпраці [3].

Наступний етап був пов'язаний із переходом від секторальної до ширшої економічної інтеграції. Підписання Римських договорів у 1957 р. та створення Європейського економічного співтовариства і Євroatому означали принципову зміну масштабу інтеграційного проєкту. Якщо попередній етап був зосереджений на окремих галузях, то нова модель уже орієнтувалася на формування спільного ринку, в межах якого мали бути забезпечені свободи руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили. Саме з цього моменту інтеграція перестає бути частковою і набуває комплексного економічного змісту [1].

У 1960–1970-х роках відбувалося організаційне та функціональне зміцнення інтеграційної системи. Важливе значення мав Договір про злиття, який набув чинності у 1967 р. і об'єднав інститути трьох європейських співтовариств. Цей крок означав не лише адміністративне спрощення, а й посилення цілісності інтеграційного механізму. У цей же період поступово завершувалося формування митного союзу, що означало ліквідацію внутрішніх митних бар'єрів і перехід до єдиного зовнішнього тарифу щодо третіх країн. Таким чином, інтеграція почала переходити від координації окремих сфер до побудови цілісного економічного простору [3].

Особливістю цього етапу стало й перше розширення інтеграційного об'єднання. У 1973 р. до співтовариства приєдналися Велика Британія, Ірландія та Данія. Це мало подвійне значення. З одного боку, розширення підтвердило економічну привабливість інтеграційної моделі, з іншого – ускладнило внутрішню координацію, адже збільшення кількості учасників завжди вимагає адаптації інституційних механізмів. Саме з цього часу розвиток європейської інтеграції починає відбуватися у двох взаємопов'язаних напрямках – через поглиблення та розширення.

Новий якісний етап розпочався у другій половині 1980-х років. Єдиний європейський акт 1986 р. став важливим рубежем на шляху до завершення формування внутрішнього ринку. Він надав новий імпульс усуненню нетарифних бар'єрів, гармонізації правил та посиленню економічної координації. Якщо на попередніх етапах інтеграція зосереджувалася переважно

на торгівлі, то відтепер вона охоплювала значно ширший спектр економічних відносин. Власне з цього періоду європейська інтеграція остаточно переходить від моделі спільного ринку до моделі глибокого внутрішнього економічного простору [1].

Переломним став етап, пов'язаний із підписанням Маастрихтського договору у 1992 р. та набуттям ним чинності у 1993 р. Саме він закріпив створення Європейського Союзу та започаткував новий рівень інтеграції – економічний і валютний союз. Відтепер інтеграційний процес уже не обмежувався усуненням бар'єрів і координацією ринкових механізмів, а передбачав зближення макроекономічної політики, створення спільної валютної системи, посилення політичної взаємодії та розширення наднаціональних інструментів управління. Це був момент переходу від переважно економічного об'єднання до політико-економічної інтеграційної системи [3].

Подальший розвиток інтеграції в 1990-х – 2000-х роках характеризувався одночасно двома процесами: поглибленням інституційної архітектури Союзу та масштабним розширенням його складу. Амстердамський договір 1997 р. і Ніццький договір 2001 р. були спрямовані на вдосконалення механізмів функціонування ЄС та підготовку до включення нових держав. У цей же період формується валютний вимір інтеграції: запровадження євро стало практичним втіленням економічного і валютного союзу та означало один із найвищих рівнів інтеграційної взаємозалежності серед держав-членів.

Особливого значення набуло розширення 2004 р., коли до Європейського Союзу приєдналися країни Центральної та Східної Європи. Це розширення мало не лише економічний, а й історико-політичний зміст, оскільки означало включення до єдиного європейського простору держав, які раніше перебували поза межами західноєвропейської інтеграційної моделі. Відтак ЄС перетворився не лише на економічно потужніше об'єднання, а й на значно складнішу систему, що потребувала нових підходів до координації, перерозподілу ресурсів та інституційної адаптації.

Завершенням великого етапу інституційного реформування став Лісабонський договір, підписаний у 2007 р. і чинний з 2009 р. Його значення полягало в удосконаленні системи управління Союзом, уточненні компетенцій, посиленні прозорості функціонування інститутів та адаптації ЄС до нових умов розширеного складу. Саме після Лісабонської реформи європейська інтеграція набула більш завершеного інституційного вигляду як багаторівнева наднаціональна система [3].

Для систематизації основних етапів розвитку європейської економічної інтеграції доцільно подати їх у стислому узагальненому вигляді (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Основні етапи формування та розвитку європейської економічної інтеграції

Період	Етап	Зміст етапу
1948–1951	Підготовчий етап	Формування передумов інтеграції, створення перших організацій європейської співпраці, перехід від післявоєнної координації до інституціоналізації взаємодії
1951–1957	Секторальна інтеграція	Створення Європейського об'єднання вугілля і сталі, наднаціональне регулювання у стратегічних галузях
1957–1967	Формування спільного ринку	Створення ЄЕС і Євроатому, закладення основ спільного ринку
1967–1986	Поглиблення економічної інтеграції	Інституційне об'єднання співтовариств, розвиток митного союзу, зміцнення спільної торговельної політики
1986–1993	Формування внутрішнього ринку	Усунення нетарифних бар'єрів, гармонізація правил, поглиблення економічної координації
1993–2009	Економічний і валютний союз, інституційне реформування	Створення ЄС, розвиток валютного союзу, посилення наднаціональних механізмів, підготовка до масштабного розширення
2009 – дотепер	Сучасний етап розвитку	Функціонування інтеграції в умовах розширеного складу, інституційна адаптація, нові виклики та збереження політики подальшого розширення

Джерело: узагальнено автором на основі [1; 3]

Наведена таблиця показує, що європейська економічна інтеграція розвивалася послідовно, але нерівномірно. Кожен етап означав не просто розширення співпраці, а якісну зміну її змісту: від контролю над окремими

галузями – до створення спільного ринку, а згодом до економічного і валютного союзу та інституційно оформленого наднаціонального порядку.

Не менш важливою складовою розвитку інтеграції було розширення складу учасників. Воно відображало зростання привабливості європейської моделі та поширення її економічних і політичних стандартів на нові держави. Водночас кожна хвиля розширення ставила перед Союзом нові завдання, пов'язані з узгодженням різних рівнів економічного розвитку, правових систем та політичних інтересів (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Основні етапи розширення європейських інтеграційних об'єднань та ЄС

Рік	Етап	Держави
1951	Заснування інтеграційного об'єднання	Франція, ФРН, Бельгія, Люксембург, Нідерланди, Італія
1973	Перше розширення	Велика Британія, Ірландія, Данія
1981	Друге розширення	Греція
1986	Третє розширення	Іспанія, Португалія
1995	Четверте розширення	Австрія, Фінляндія, Швеція
2004	П'яте розширення	Чехія, Кіпр, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія
2007	Шосте розширення	Болгарія, Румунія
2013	Сьоме розширення	Хорватія

Джерело: узагальнено автором на основі [1; 3]

Як видно з табл. 2.2, розширення ЄС мало хвилеподібний характер і відображало не лише економічну доцільність, а й політичні трансформації на континенті. Особливо показовим стало розширення 2004 р., яке інтегрувало до спільного європейського простору країни Центральної та Східної Європи та суттєво змінило внутрішню конфігурацію Союзу.

Сучасний етап розвитку європейської інтеграції характеризується поєднанням інституційної стабілізації та нових викликів. Після 2013 р. нових хвиль формального розширення не відбулося, однак політика розширення не втратила актуальності. Вона зберігає значення як механізм поширення європейських норм, стандартів і моделей розвитку на нові держави. Саме тому

питання подальшого розширення ЄС залишається важливим елементом сучасної інтеграційної динаміки.

Отже, формування та розвиток європейської економічної інтеграції відбувалися як поетапний процес ускладнення форм співпраці між державами. Його логіка полягала у переході від секторальної взаємодії до створення спільного ринку, економічного і валютного союзу та наднаціональної системи управління. Водночас розвиток інтеграції забезпечувався не лише поглибленням внутрішніх механізмів взаємодії, а й послідовним розширенням складу учасників, що зрештою перетворило Європейський Союз на найбільш розвинену модель регіональної економічної інтеграції у сучасному світі.

2.2 Аналіз економічної взаємодії та торговельно-економічних зв'язків країн Європи

Економічна взаємодія країн Європи впродовж 2015–2025 років характеризувалася одночасним поглибленням внутрішньорегіональних зв'язків і збереженням високого рівня відкритості до світового ринку. У межах європейського інтеграційного простору торгівля виступає не лише індикатором інтенсивності господарських відносин між державами, а й одним із ключових механізмів формування структурної взаємозалежності національних економік. Саме через канали експорту, імпорту, виробничої кооперації, руху капіталу та обміну послугами забезпечується функціонування єдиного економічного простору Європейського Союзу, що базується на принципах свободи руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили.

Особливістю сучасного етапу розвитку ЄС є поєднання двох взаємопов'язаних процесів: поглиблення внутрішньої інтеграції та активної участі у глобальних торговельних відносинах. Це зумовлює необхідність аналізу торговельно-економічних зв'язків як у внутрішньому (intra-EU), так і зовнішньому (extra-EU) вимірах [28].

Для забезпечення комплексного аналізу доцільно розглянути період з 2015 по 2025 рік. Такий часовий інтервал дозволяє не лише зафіксувати довгострокові тенденції, а й оцінити вплив ключових макроекономічних шоків, зокрема наслідків пандемії COVID-19, енергетичної кризи 2022 року, а також адаптаційних змін у торговельній системі ЄС у 2023–2025 роках.

Насамперед проаналізуємо динаміку загальних обсягів зовнішньої торгівлі товарами Європейського Союзу (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Динаміка зовнішньої торгівлі товарами ЄС у 2015–2025 рр.

Рік	Експорт, млрд дол. США	Імпорт, млрд дол. США	Сальдо, млрд дол. США
2015	1983,7	1912,3	+71,4
2016	1930,1	1886,8	+43,2
2017	2120,7	2090,5	+30,3
2018	2308,5	2340,3	-31,9
2019	2279,4	2302,4	-22,9
2020	2174,4	1935,3	+239,1
2021	2576,3	2511,0	+65,3
2022	2707,4	3161,1	-453,6
2023	2760,0	2714,8	+45,2
2024*	2919,9	2753,8	+166,1
2025 **	3059,7	2905,3	+154,4

* 2024 р. – для збереження порівнянності з попередньо використаними даними наведено у перерахунку на долари США на основі річних даних Eurostat у млрд євро.

** 2025 р. – розраховано на основі офіційних річних даних Eurostat за січень–грудень 2025 р. (€2 645,0 млрд експорту; €2 511,5 млрд імпорту) з переведенням у долари США за середньорічним курсом EUR/USD = 1,1568 (ЄЦБ).

Джерело: складено автором на основі WITS / UN Comtrade за 2015–2023 рр. [48], Eurostat за 2024–2025 рр. [28] та даних ЄЦБ щодо валютного курсу EUR/USD [22]

Для більш наочного відображення динаміки торговельних потоків доцільно використати графічну інтерпретацію (рис. 2.1).

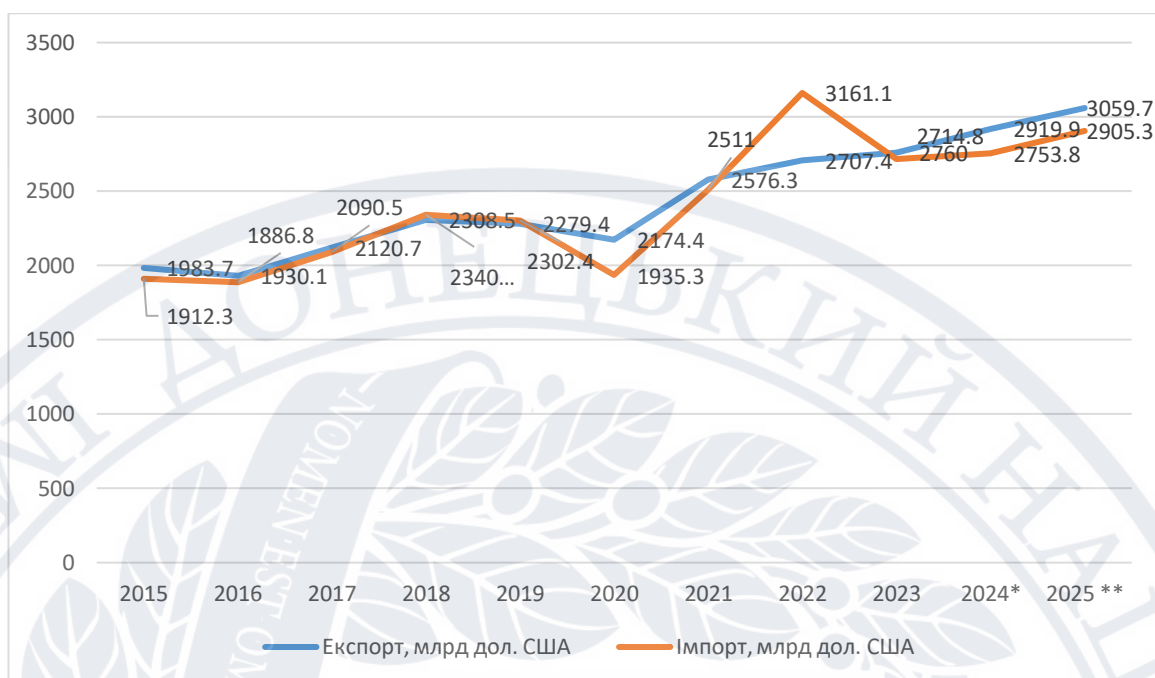

Рисунок – 2.1 Динаміка експорту та імпорту товарів ЄС у 2015–2025 рр.

Джерело: складено автором на основі [48, 28, 22]

Як видно з табл. 2.3 та рис. 2.1, упродовж досліджуваного періоду зовнішня торгівля Європейського Союзу характеризувалася вираженою нерівномірністю та чутливістю до глобальних економічних коливань. Водночас загальна тенденція свідчить про збереження високого рівня торговельної активності та значну роль ЄС у міжнародній торгівлі.

На початковому етапі досліджуваного періоду, у 2015–2016 роках, спостерігалася певне скорочення обсягів як експорту, так і імпорту. Зокрема, експорт зменшився з 1983,7 млрд дол. США у 2015 році до 1930,1 млрд дол. США у 2016 році, тоді як імпорт скоротився з 1912,3 млрд дол. США до 1886,8 млрд дол. США. Така динаміка була зумовлена насамперед несприятливою кон'юктурою світових ринків, зокрема зниженням цін на сировинні ресурси, а також уповільненням економічного зростання у ключових торговельних партнерах ЄС.

У 2017–2018 роках відбулося відновлення та розширення торговельних потоків. Обсяг експорту зріс до 2120,7 млрд дол. США у 2017 році та досяг 2308,5 млрд дол. США у 2018 році. Аналогічна тенденція спостерігалася і в імпорті,

який у 2018 році перевищив експорт (2340,3 млрд дол. США), що призвело до формування від'ємного торговельного сальдо. Це свідчить про активізацію внутрішнього попиту в ЄС та зростання залежності від імпортних товарів, зокрема енергоносіїв і промислової сировини.

У 2019 році спостерігається певна стабілізація торговельних потоків, однак збереження від'ємного сальдо (-22,9 млрд дол. США) вказує на структурні дисбаланси у зовнішній торгівлі. Водночас цей період можна розглядати як передкризовий, оскільки вже у 2020 році світова економіка зіткнулася з безпрецедентним шоком, пов'язаним із пандемією COVID-19.

У 2020 році відбулося різке скорочення обсягів торгівлі: експорт знизився до 2174,4 млрд дол. США, а імпорт – до 1935,3 млрд дол. США. Водночас суттєве скорочення імпорту призвело до формування значного позитивного сальдо (+239,1 млрд дол. США). Це пояснюється зниженням внутрішнього попиту, обмеженням міжнародної мобільності та порушенням глобальних ланцюгів постачання [33].

У 2021 році спостерігалось стрімке відновлення зовнішньої торгівлі: експорт зріс до 2576,3 млрд дол. США, а імпорт – до 2511,0 млрд дол. США. Такі темпи зростання зумовлені відновленням економічної активності, активізацією виробництва та нормалізацією логістичних процесів після пандемії.

Однак уже у 2022 році ситуація кардинально змінилася. Різке зростання імпорту до 3161,1 млрд дол. США при відносно помірному зростанні експорту (2707,4 млрд дол. США) призвело до формування рекордного дефіциту торговельного балансу (-453,6 млрд дол. США). Основною причиною цього стало різке подорожчання енергоносіїв, зумовлене геополітичними факторами та енергетичною кризою в Європі [34].

У 2023 році спостерігається поступове вирівнювання торговельного балансу: імпорт скоротився до 2714,8 млрд дол. США, тоді як експорт продовжив зростати, досягнувши 2760,0 млрд дол. США. У результаті сальдо знову стало позитивним (+45,2 млрд дол. США). Ця тенденція збереглася і у 2024 році, коли профіцит зріс до +166,1 млрд дол. США, що свідчить про адаптацію економіки

ЄС до нових умов функціонування, зокрема через диверсифікацію постачань енергоресурсів та зниження їх вартості.

У 2025 році позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами ЄС збереглося, хоча й дещо скоротилося порівняно з 2024 роком. За офіційними річними даними Eurostat, extra-EU експорт товарів ЄС становив €2 645,0 млрд, імпорт – €2 511,5 млрд, а профіцит – €133,5 млрд. Це свідчить про збереження високої експортної активності ЄС у поєднанні з більш збалансованим відновленням імпорту.

Таким чином, аналіз динаміки експорту та імпорту товарів Європейського Союзу у 2015–2025 роках дозволяє зробити висновок, що торговельно-економічні зв'язки регіону характеризуються високим рівнем інтегрованості, але водночас залишаються чутливими до зовнішніх економічних шоків. Найбільш значні коливання припадають на періоди глобальних криз, зокрема пандемії COVID-19 та енергетичної кризи 2022 року. Водночас збереження позитивного сальдо у 2023–2025 роках свідчить про високу адаптивність економічної системи ЄС, що забезпечується як масштабами внутрішнього ринку, так і диверсифікацією зовнішньоекономічних зв'язків.

Важливим аспектом економічної взаємодії країн Європейського Союзу є не лише загальна динаміка зовнішньої торгівлі, а й співвідношення між внутрішньою (intra-EU) та зовнішньою (extra-EU) торгівлею, яке дає змогу оцінити глибину реальної економічної інтеграції країн-членів. Саме переважання внутрішньої торгівлі над зовнішньою свідчить про високий рівень взаємозалежності національних економік, ефективне функціонування єдиного ринку та сталий характер торговельно-економічних зв'язків усередині Союзу.

З цією метою доцільно окремо подати співвідношення внутрішньої та зовнішньої торгівлі ЄС у 2025 році як підсумковому році досліджуваного періоду (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Співвідношення внутрішньої (intra-EU) та зовнішньої (extra-EU) торгівлі ЄС у 2025 р.

Показник	Значення
Intra-EU експорт товарів	€4 142,9 млрд
Extra-EU експорт товарів	€2 645,0 млрд
Частка intra-EU у сумі intra-EU та extra-EU експорту	61,0%
Частка extra-EU у сумі intra-EU та extra-EU експорту	39,0%
Перевищення intra-EU експорту над extra-EU експортом	приблизно у 1,57 раза

Джерело: складено автором на основі [28]

Як видно з табл. 2.4, у структурі товарного експорту Європейського Союзу у 2025 році переважає внутрішня торгівля. Це означає, що для більшості держав-членів основний обсяг торговельної взаємодії формується саме в межах спільного ринку, а не у відносинах із третіми країнами. Така структура підтверджує, що економічна взаємодія в ЄС має системний характер і ґрунтується не лише на формальному інституційному об'єднанні, а й на реальній щільності господарських зв'язків. Водночас значний обсяг extra-EU торгівлі (€2 645,0 млрд) свідчить про збереження високого рівня відкритості європейської економіки до глобального ринку та диверсифікацію її зовнішньоекономічних відносин (рис. 2.2).

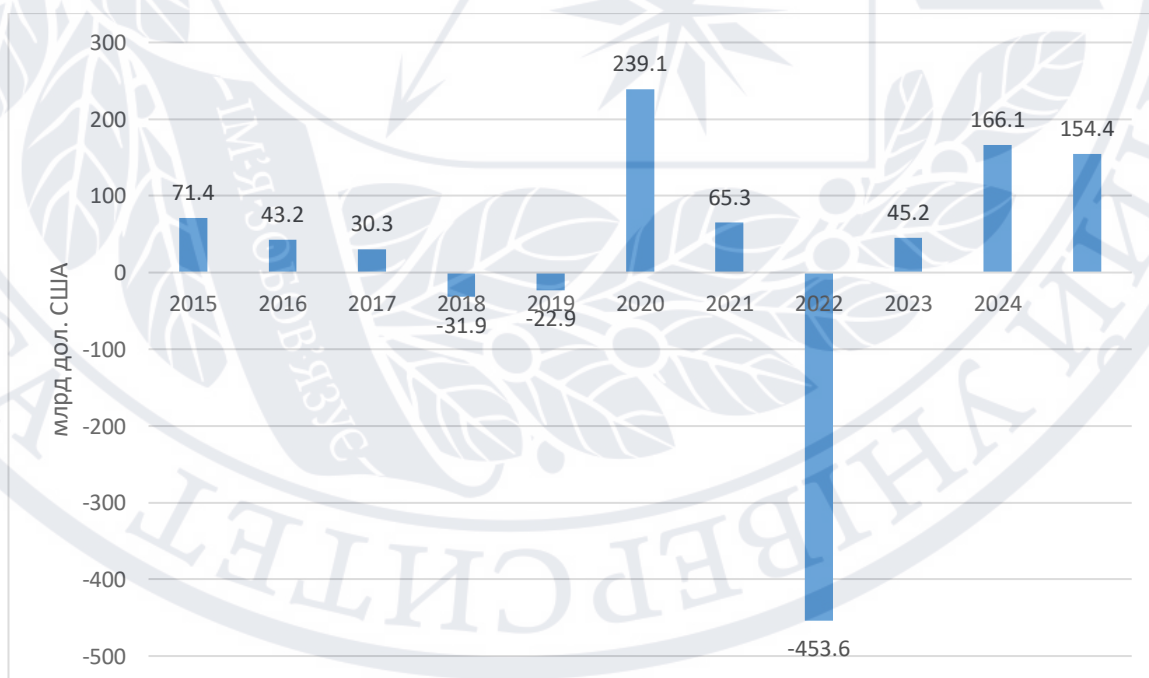

Рисунок – 2.2 Динаміка торговельного балансу ЄС у 2015–2025 рр.

Джерело: складено автором на основі WITS / UN Comtrade [48] та Eurostat [28]

Як видно з рис. 2.2, динаміка торговельного балансу Європейського Союзу у 2015–2024 роках узагальнює зміну співвідношення між експортом та імпортом під впливом ключових макроекономічних і геополітичних факторів. Таким чином, торговельний баланс дає змогу подати результат взаємодії двох протилежних торговельних потоків у вигляді єдиного синтетичного показника.

У 2015–2017 роках спостерігалось стійке позитивне сальдо зовнішньої торгівлі, яке поступово зменшувалося – з +71,4 млрд дол. США у 2015 році до +30,3 млрд дол. США у 2017 році. Це свідчить про зближення темпів зростання експорту та імпорту, а також про посилення внутрішнього попиту в економіці ЄС.

У 2018–2019 роках торговельний баланс набув від'ємного значення (-31,9 та -22,9 млрд дол. США відповідно), що вказує на перевищення імпорту над експортом. Така ситуація була зумовлена активізацією економічної діяльності, зростанням споживчого та інвестиційного попиту, а також підвищенням залежності від імпортних ресурсів.

Суттєві зміни відбулися у 2020 році, коли під впливом пандемії COVID-19 сформувався значний профіцит торговельного балансу (+239,1 млрд дол. США). Це пояснюється різким скороченням імпорту внаслідок зниження внутрішнього попиту та порушенням міжнародних логістичних ланцюгів.

У 2021 році баланс залишався позитивним (+65,3 млрд дол. США), однак уже у 2022 році відбулося різке погіршення ситуації: дефіцит торговельного балансу досяг -453,6 млрд дол. США, що є найнижчим показником за весь досліджуваний період. Основною причиною такого дисбалансу стало стрімке зростання вартості імпорту енергоносіїв унаслідок енергетичної кризи та геополітичної нестабільності.

У 2023–2024 роках спостерігається відновлення позитивного сальдо: у 2023 році воно становило +45,2 млрд дол. США, а у 2024 році зросло до +166,1 млрд дол. США. Це свідчить про поступову стабілізацію зовнішньоекономічної

ситуації, зниження імпортої залежності та адаптацію економіки ЄС до нових умов функціонування.

У 2025 році позитивне сальдо зовнішньої торгівлі Європейського Союзу збереглося, однак дещо зменшилося та становило +154,4 млрд дол. США. Це свідчить про певне вирівнювання темпів зростання експорту та імпорту після різких коливань попередніх років. Незважаючи на незначне скорочення профіциту, ЄС зберігає стійкі позиції у світовій торгівлі, що підтверджує адаптацію його економіки до нових макроекономічних умов.

Отже, аналіз динаміки торговельного балансу у 2015–2025 роках підтверджує, що економіка Європейського Союзу є чутливою до глобальних шоків, однак водночас характеризується високою здатністю до адаптації та відновлення зовнішньоекономічної рівноваги. Після глибокого дефіциту у 2022 році ЄС упродовж 2023–2025 років зміг відновити позитивне сальдо, що свідчить про стабілізацію торговельної системи та ефективну реакцію на зовнішні виклики.

З метою поглиблення аналізу доцільно оцінити темпи зміни обсягів експорту та імпорту Європейського Союзу у досліджуваному періоді, що дозволяє більш точно визначити динаміку розвитку торговельних процесів (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Темпи зміни експорту та імпорту товарів ЄС у 2015–2025 рр.

Рік	Експорт, %	Імпорт, %
2015	–	–
2016	-2,7	-1,3
2017	+9,9	+10,8
2018	+8,9	+12,0
2019	-1,3	-1,6
2020	-4,6	-15,9
2021	+18,5	+29,7
2022	+5,1	+25,9
2023	+1,9	-14,1
2024*	+5,8	+1,4
2025**	+2,0	+2,4

* 2024 р. – розрахункові дані за попередньою методикою.

** 2025 р. – офіційні річні темпи зміни за даними Eurostat (Jan–Dec 2025 до Jan–Dec 2024).

Джерело: розраховано автором на основі WITS / UN Comtrade [48], Eurostat [28]

Як видно з табл. 2.5, темпи зміни зовнішньої торгівлі Європейського Союзу у 2015–2025 роках дають змогу оцінити не лише масштаб змін, а й інтенсивність реакції торговельної системи на зовнішні виклики. На відміну від аналізу абсолютних обсягів, цей підхід дозволяє виявити переломні моменти у торговельній динаміці та зіставити швидкість змін експорту та імпорту в різні роки.

У 2016 році спостерігається спад як експорту (-2,7%), так і імпорту (-1,3%), що підтверджує тенденцію уповільнення економічної активності у світовій економіці. Водночас у 2017–2018 роках відбулося суттєве прискорення темпів зростання: експорт зростав на 9,9% та 8,9% відповідно, тоді як імпорт демонстрував ще вищі темпи – 10,8% та 12,0%. Це свідчить про фазу економічного піднесення та активізацію міжнародної торгівлі.

У 2019 році темпи зміни знову набули від’ємного значення, що сигналізує про початок уповільнення економічної динаміки напередодні глобальної кризи. Найбільш різкі зміни припадають на період 2020–2022 років. Зокрема, у 2020 році зафіксовано суттєве скорочення імпорту (-15,9%) порівняно з менш значним зниженням експорту (-4,6%), що було зумовлено наслідками пандемії COVID-19, обмеженням економічної активності та порушенням міжнародних ланцюгів постачання.

У 2021 році відбулося стрімке відновлення торговельної активності: експорт зріс на 18,5%, а імпорт – на 29,7%, що є найвищими показниками за досліджуваний період. Така динаміка свідчить про ефект відкладеного попиту та відновлення виробничих і логістичних процесів.

У 2022 році зберігається позитивна динаміка експорту (+5,1%), однак імпорт зростає значно швидше (+25,9%), що зумовлено різким підвищенням цін на енергоносії та збільшенням витрат на їх закупівлю в умовах енергетичної кризи.

У 2023 році спостерігається зниження імпорту (-14,1%) при незначному зростанні експорту (+1,9%), що сприяло відновленню позитивного торговельного сальдо. У 2024 році темпи зміни стабілізуються, що свідчить про

поступове вирівнювання зовнішньоторговельної динаміки та адаптацію економіки ЄС до нових умов функціонування.

У 2025 році темпи зміни зовнішньої торгівлі залишаються помірними: експорт зріс на 2,0%, а імпорт – на 2,4%. Така динаміка свідчить про перехід економіки ЄС до більш збалансованого та стабільного етапу розвитку після періоду різких коливань, спричинених кризовими явищами попередніх років.

Отже, аналіз темпів зміни дозволяє зробити висновок, що торговельно-економічні зв'язки Європейського Союзу розвиваються циклічно та є чутливими до глобальних економічних коливань, однак характеризуються високою здатністю до відновлення після кризових періодів.

Узагальнюючи результати проведеного аналізу, можна стверджувати, що економічна взаємодія країн Європейського Союзу у 2015–2025 роках характеризується не лише значною інтенсивністю зовнішньоторговельних потоків, а й переважанням внутрішньої торгівлі в структурі товарного експорту. Саме це дає підстави говорити про високий рівень реальної економічної інтегрованості країн-членів. Незважаючи на вплив глобальних кризових явищ, економіка ЄС демонструє стійкість, здатність до швидкої адаптації та збереження внутрішньої зв'язності, що забезпечує стабільність функціонування єдиного економічного простору.

2.3 Вплив інтеграційних процесів на економічний розвиток країн Європи

Економічна інтеграція в Європейському Союзі виступає одним із ключових факторів, що визначає динаміку економічного розвитку країн-членів. Формування єдиного ринку, гармонізація економічної політики та створення спільного інституційного середовища сприяють підвищенню ефективності використання ресурсів, зростанню продуктивності праці та посиленню конкурентоспроможності європейської економіки на глобальному рівні. Саме інтеграційна модель ЄС створює умови для вільнішого переміщення товарів,

послуг, капіталу й робочої сили, що, у свою чергу, розширює можливості для економічного зростання, структурної модернізації та формування більш стійких міждержавних господарських зв'язків. У такому середовищі національні економіки розвиваються вже не ізольовано, а як складові єдиного економічного простору, в якому посилення або послаблення економічної активності в одних країнах прямо чи опосередковано відображається на інших.

Упродовж 2015–2025 років вплив інтеграційних процесів проявлявся через зміну основних макроекономічних показників, зокрема темпів зростання ВВП, рівня зайнятості, інфляції та добробуту населення. Водночас зазначений період характеризувався значними зовнішніми шоками – пандемією COVID-19, енергетичною кризою та геополітичними конфліктами, що дозволяє оцінити не лише стимулюючий, а й стабілізаційний ефект інтеграції. Таким чином, інтеграція в межах ЄС функціонує не лише як механізм економічного зростання, але й як інструмент узгодженого реагування на кризові виклики.

Для комплексної оцінки впливу інтеграційних процесів доцільно проаналізувати ключові макроекономічні індикатори розвитку ЄС (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Динаміка основних макроекономічних показників ЄС у 2015–2025 рр.

Рік	Зростання ВВП, %	ВВП на душу, євро	Безробіття, %	Інфляція, %
2015	2,3	28 900	9,4	0,0
2016	2,0	29 800	8,6	0,2
2017	2,8	31 200	7,6	1,7
2018	2,1	32 900	6,8	1,9
2019	1,8	34 200	6,3	1,5
2020	-5,7	32 000	7,2	0,7
2021	5,4	35 200	7,0	2,9
2022	3,5	37 400	6,2	9,2
2023	1,0	38 500	6,1	6,4
2024	1,1	39 800	6,0	2,7
2025	1,0	40 900	5,9	2,4

Джерело: складено автором на основі Eurostat [29; 32; 30], World Bank [47], AMECO [23]

Як видно з табл. 2.6, упродовж досліджуваного періоду економіка ЄС загалом демонструвала позитивну динаміку розвитку, хоча її характер був

нерівномірним і значною мірою залежав від впливу зовнішніх факторів. У 2015–2019 роках спостерігалось відносно стабільне економічне зростання, що супроводжувалося поступовим зниженням рівня безробіття та зростанням ВВП на душу населення. Це свідчить про те, що інтеграційні процеси в цей період мали виражений стимулюючий ефект, забезпечуючи розширення внутрішнього ринку, активізацію інвестицій та посилення економічної взаємодії між країнами-членами.

Водночас доцільно зазначити, що позитивна динаміка макроекономічних показників була зумовлена не лише кількісним зростанням економіки, але й поступовими структурними змінами, зокрема зростанням ролі сектору послуг, цифровізації економіки та поглибленням виробничої кооперації в межах єдиного ринку.

Різкий злам тенденції відбувся у 2020 році, коли пандемія COVID-19 спричинила значне скорочення економічної активності та падіння ВВП на 5,7%. Цей період продемонстрував високий рівень взаємозалежності економік країн ЄС, оскільки негативні явища швидко поширилися в межах інтеграційного простору. Водночас уже у 2021 році економіка ЄС продемонструвала швидке відновлення (+5,4%), що свідчить про ефективність координації економічної політики та функціонування спільних інституційних механізмів.

У 2022 році економічний розвиток супроводжувався значним інфляційним тиском (9,2%), що було зумовлено енергетичною кризою та геополітичною нестабільністю. Водночас збереження додатних темпів зростання ВВП та подальше зниження безробіття свідчать про здатність економіки ЄС функціонувати навіть в умовах значних зовнішніх потрясінь.

У 2023–2024 роках спостерігається поступова стабілізація економічної ситуації: темпи зростання ВВП залишаються помірними, рівень безробіття знижується, а інфляція повертається до контрольованого рівня. Це дає підстави стверджувати, що інтеграційна модель ЄС забезпечує не лише економічне зростання, а й відносну макроекономічну стійкість.

У 2025 році економічна динаміка Європейського Союзу зберігає ознаки стабілізації: темпи зростання ВВП залишаються помірними (близько 1,0%), рівень безробіття знижується до 5,9%, а інфляція наближається до цільових орієнтирів (2,4%). Це свідчить про завершення посткризового етапу відновлення та перехід до більш збалансованого розвитку економіки ЄС в умовах інтеграційного середовища.

Водночас слід зазначити, що вплив інтеграційних процесів не є однаковим для всіх країн-членів ЄС. Рівень економічного розвитку, структура національних економік, інституційна спроможність та ступінь включеності у внутрішньоєвропейські виробничі ланцюги зумовлюють диференціацію ефектів інтеграції. Зокрема, країни Західної Європи отримують більш стабільні вигоди завдяки високому рівню технологічного розвитку та інновацій, тоді як країни Центральної та Східної Європи демонструють швидші темпи економічного зростання, що свідчить про поступову конвергенцію економічних показників у межах ЄС.

Для більш наочного відображення змін економічної динаміки доцільно проаналізувати темпи зростання валового внутрішнього продукту Європейського Союзу у графічній формі (рис. 2.3).

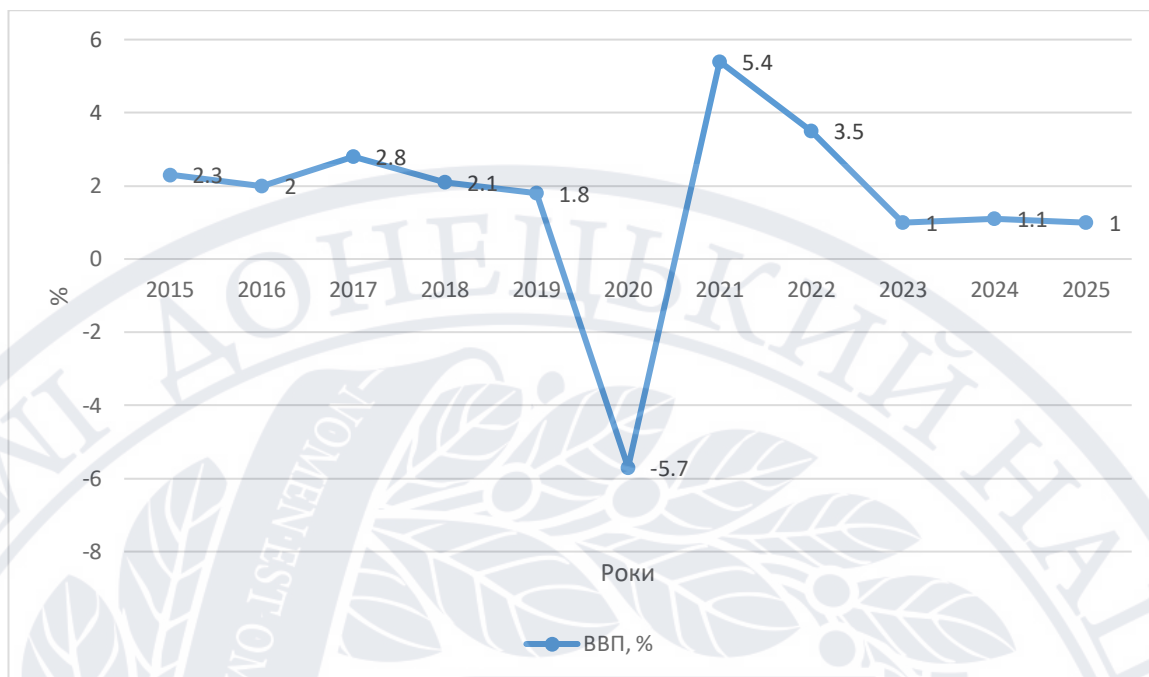

Рисунок – 2.3 Динаміка темпів зростання ВВП ЄС у 2015–2025 рр.

Джерело: складено автором на основі Eurostat [29], World Bank [47], AMECO [23]

Як видно з рис. 2.3, динаміка темпів зростання ВВП має циклічний характер. У 2015–2017 роках спостерігалось прискорення економічного зростання, після чого відбулося його поступове уповільнення до 2019 року. У 2020 році зафіксовано різке падіння економічної активності, яке змінюється фазою швидкого відновлення у 2021 році, а надалі – переходом до помірнього зростання у 2023–2025 роках. Це підтверджує, що інтеграційне середовище сприяє не лише зростанню, але й більш швидкому відновленню після криз.

Важливим індикатором ефективності економічної інтеграції є стан ринку праці (рис. 2.4).

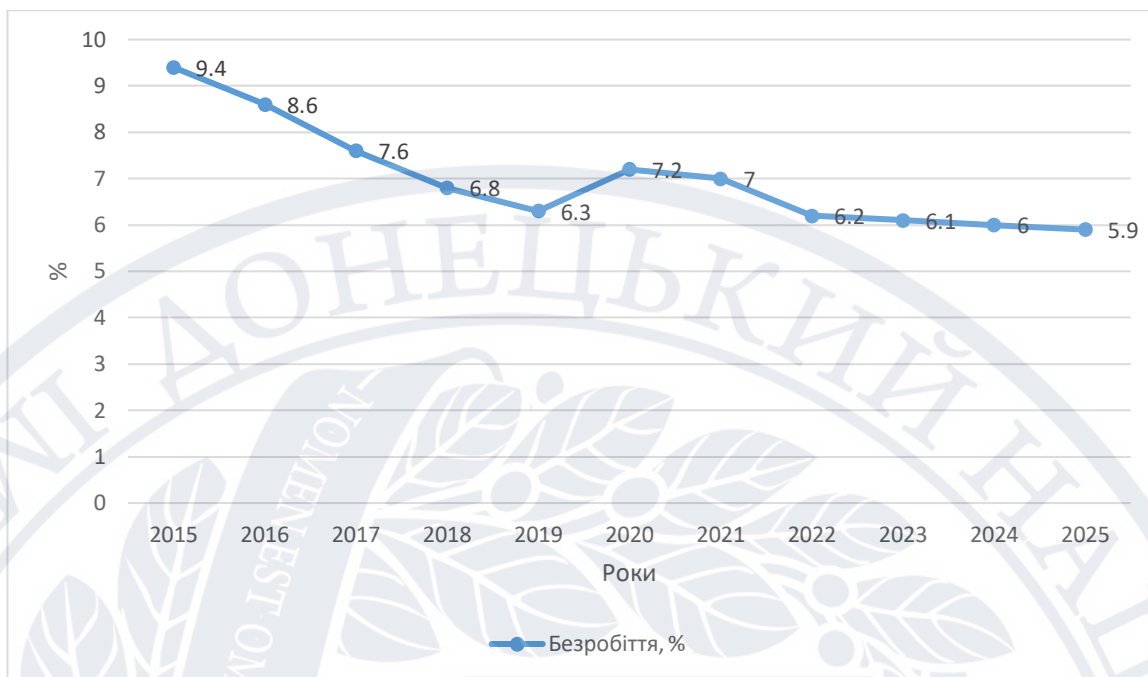

Рисунок – 2.4 Динаміка рівня безробіття в ЄС у 2015–2025 рр.

Джерело: складено автором на основі Eurostat [32]

Як видно з рис. 2.4, у 2015–2019 роках рівень безробіття стабільно знижувався, що свідчить про позитивний вплив інтеграції на зайнятість. У 2020 році спостерігається тимчасове зростання безробіття, однак його масштаб залишився обмеженим порівняно з глибиною економічного спаду, що свідчить про ефективність антикризових заходів. У наступні роки рівень безробіття продовжив знижуватися, знизившись до 6,0% у 2024 році та приблизно до 5,9% у 2025 році, що підтверджує подальшу стабілізацію ринку праці.

Окрему увагу доцільно приділити аналізу інфляційних процесів (рис. 2.5).

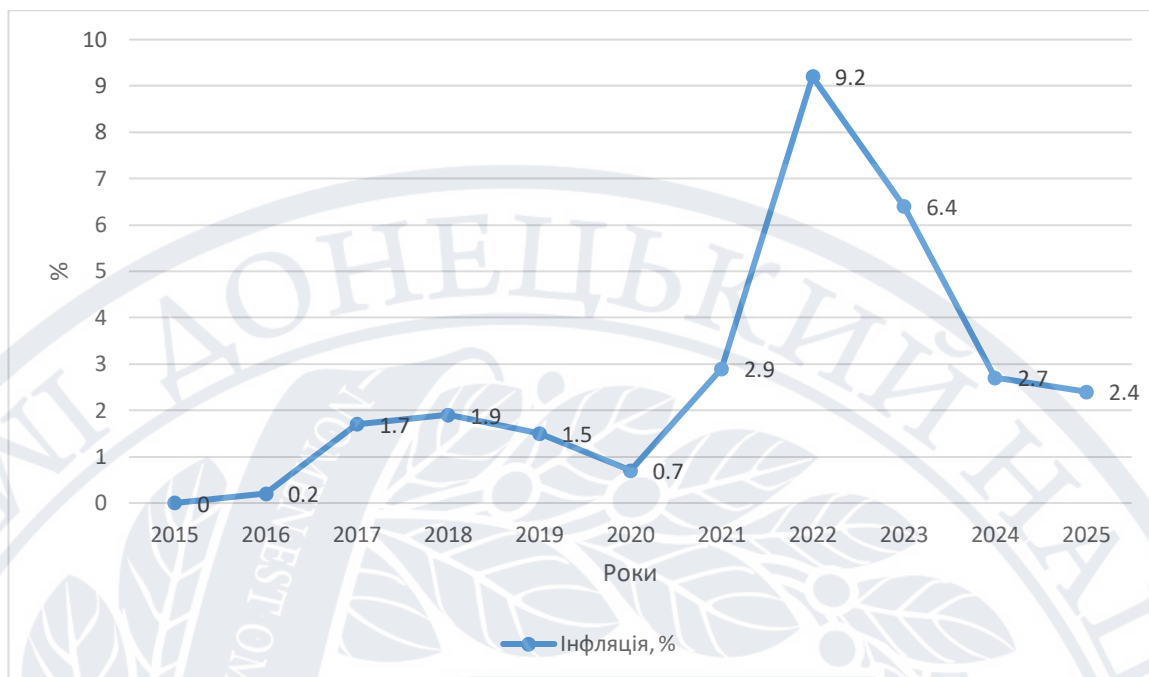

Рисунок – 2.5 Динаміка рівня інфляції в ЄС у 2015–2025 рр.

Джерело: складено автором на основі Eurostat [30]

Як видно з рис. 2.5, у 2015–2019 роках інфляція залишалася низькою та стабільною. У 2022 році відбулося різке зростання інфляції до 9,2%, що було зумовлено енергетичною кризою та зовнішніми шоками. Водночас уже у 2023–2025 роках спостерігається її поступове зниження, причому у 2025 році інфляція наближається до рівня близько 2,4%, що відповідає середньостроковим орієнтирам макроекономічної стабільності ЄС.

Отже, проведений аналіз у 2015–2025 роках підтверджує, що інтеграційні процеси в Європейському Союзі мають комплексний вплив на економічний розвиток країн-членів. У сприятливі періоди інтеграція посилює економічне зростання, сприяє розширенню зайнятості та підвищенню рівня добробуту населення. Водночас у кризових умовах вона не усуває повністю негативні ефекти, але забезпечує механізми їх пом'якшення та прискорення економічного відновлення.

Таким чином, економічна інтеграція в ЄС виступає не лише чинником економічного розвитку, а й важливим інструментом забезпечення макроекономічної стійкості, що формує основу довгострокового розвитку європейських економік.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПІ

3.1 Сучасні виклики та проблеми розвитку економічної інтеграції в Європі

Розвиток економічної інтеграції в Європі на сучасному етапі відбувається в умовах підвищеної нестабільності глобального економічного середовища, що суттєво впливає на функціонування Європейського Союзу як інтеграційного об'єднання. Попри значні досягнення у формуванні єдиного ринку, гармонізації економічної політики та розвитку інституційної бази, інтеграційні процеси стикаються з низкою викликів, які ускладнюють подальше поглиблення економічної взаємодії між країнами-членами.

Одним із ключових викликів є зростання асиметрії економічного розвитку між країнами ЄС. Незважаючи на існування єдиного економічного простору, рівень ВВП на душу населення, продуктивність праці та інноваційний потенціал значно відрізняються між державами-членами. Так, за даними Eurostat, у 2024 році ВВП на душу населення в Люксембурзі перевищував 90 тис. євро, тоді як у Болгарії цей показник становив близько 15 тис. євро [29]. Така диференціація зумовлює нерівномірний розподіл вигод від інтеграції та ускладнює реалізацію єдиної економічної політики.

Не менш важливою проблемою є підвищена вразливість інтегрованої економіки до зовнішніх шоків. Пандемія COVID-19 спричинила глибоке падіння ВВП ЄС на рівні -5,7% у 2020 році, що стало найбільшим економічним спадом за останні десятиліття [29]. Високий рівень взаємозалежності між країнами-членами сприяв швидкому поширенню кризових явищ у межах інтеграційного простору, що підтверджує як переваги, так і ризики глибокої економічної інтеграції.

Суттєвим викликом для розвитку інтеграції є також енергетична залежність Європейського Союзу. За даними Eurostat, понад 50% енергоресурсів ЄС

імпортується, що робить економіку вразливою до зовнішніх факторів та цінових коливань [27]. Події 2022 року, пов'язані з енергетичною кризою, призвели до різкого зростання інфляції до 9,2%, що негативно вплинуло на макроекономічну стабільність [30].

Окрему увагу слід приділити проблемі функціонування ринку праці. Попри загальну тенденцію до зниження безробіття, у межах ЄС зберігається значна диференціація цього показника. Наприклад, у 2024 році рівень безробіття в Німеччині становив близько 3–4%, тоді як в Іспанії – понад 10% [32]. Це свідчить про нерівномірність соціально-економічного розвитку та різний ступінь ефективності національних ринків праці.

Важливим викликом є також демографічні зміни. За даними Eurostat, частка населення віком понад 65 років у ЄС перевищує 20%, що призводить до скорочення працездатного населення та зростання навантаження на соціальні системи [31]. Це створює довгострокові ризики для економічного зростання та фінансової стабільності країн-членів (Додаток Б).

Крім того, розвиток інтеграції ускладнюється інституційними факторами. Європейський Союз об'єднує країни з різними економічними інтересами та політичними пріоритетами, що ускладнює процес ухвалення спільних рішень. Досягнення компромісу між державами-членами потребує значного часу, що знижує оперативність реагування на кризові ситуації та уповільнює реалізацію стратегічних реформ.

Окремим викликом для розвитку економічної інтеграції є нерівномірність цифрової трансформації країн-членів. Рівень впровадження цифрових технологій, розвиток інноваційної інфраструктури та доступ до цифрових послуг суттєво відрізняються між державами ЄС. Це ускладнює формування єдиного цифрового ринку та знижує конкурентоспроможність окремих економік у глобальному середовищі. В умовах посилення технологічної конкуренції з боку США та Китаю дана проблема набуває стратегічного значення для подальшого розвитку інтеграційних процесів.

Для узагальнення основних викликів економічної інтеграції в Європейському Союзі доцільно систематизувати їх у табличній формі з урахуванням ключових кількісних характеристик (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Ключові виклики економічної інтеграції в ЄС та їх кількісні прояви (станом на 2015–2025 рр.)

Виклик	Прояв	Кількісна характеристика
Економічна асиметрія	Значна різниця рівнів розвитку	ВВП на душу населення від ≈ 15 тис. € до понад 90 тис. € (за даними Eurostat)
Кризові шоки	Падіння економічної активності	Скорочення ВВП ЄС на $\approx -5,7\%$ у 2020 р. (Eurostat, World Bank)
Інфляційний тиск	Різне зростання цін	Інфляція в ЄС перевищила 9% у 2022 р. (Eurostat)
Енергетична залежність	Висока залежність від імпорту	Понад 50% енергоресурсів імпортується (European Commission)
Ринок праці	Нерівномірність безробіття	Рівень безробіття варіюється від ≈ 3 –4% до понад 10% у різних країнах (Eurostat)
Демографічні зміни	Старіння населення	Частка населення 65+ перевищує 20% (Eurostat)

Джерело: складено автором на основі Eurostat [29; 32; 27; 30; 31]

Як видно з табл. 3.1, сучасні виклики економічної інтеграції в Європі мають комплексний характер і охоплюють як внутрішні структурні дисбаланси, так і зовнішні фактори впливу. Особливо вагомими є економічна нерівномірність розвитку, енергетична залежність, а також демографічні зміни, які формують довгострокові обмеження економічного зростання. Водночас кризові явища, такі як пандемія чи інфляційні шоки, демонструють високу чутливість інтегрованої економіки до глобальних змін.

Таким чином, сучасний етап розвитку економічної інтеграції в Європі характеризується поєднанням значного потенціалу та суттєвих викликів. З одного боку, інтеграція створює умови для підвищення ефективності економічної діяльності та посилення позицій ЄС у світовій економіці. З іншого – вона стикається з внутрішніми дисбалансами, зовнішніми ризиками та структурними обмеженнями, що потребують адаптації інтеграційної моделі до нових економічних реалій.

3.2 Перспективи поглиблення економічної інтеграції європейських країн

Подальший розвиток економічної інтеграції в Європі відбувається в умовах трансформації глобального економічного середовища, що зумовлює необхідність адаптації інтеграційної моделі Європейського Союзу до нових викликів і можливостей. Перспективи поглиблення інтеграційних процесів визначаються як внутрішніми факторами розвитку ЄС, так і зовнішніми економічними, технологічними та геополітичними тенденціями, зокрема посиленням глобальної конкуренції, цифровізацією економіки та переходом до сталого розвитку.

Одним із ключових напрямів поглиблення інтеграції є подальший розвиток єдиного внутрішнього ринку. Незважаючи на високий рівень економічної інтеграції, у межах ЄС досі зберігаються бар'єри у сфері послуг, цифрової економіки та фінансових ринків. За оцінками Європейської Комісії, повна реалізація потенціалу єдиного ринку може забезпечити додаткове зростання ВВП ЄС на кілька відсотків у довгостроковій перспективі. Це свідчить про значний нереалізований інтеграційний потенціал та необхідність подальшої гармонізації регуляторної політики між країнами-членами.

Важливим напрямом є формування Єдиного цифрового ринку (Digital Single Market). Цифровізація економіки виступає одним із ключових драйверів інтеграції, оскільки сприяє зниженню транзакційних витрат, розширенню доступу до ринків та підвищенню ефективності бізнес-процесів. За даними Європейської Комісії, цифрова трансформація може забезпечити суттєве зростання продуктивності та створення нових робочих місць у країнах ЄС [25]. Водночас розвиток цифрової інтеграції потребує гармонізації регуляторної політики, захисту даних та інвестицій у цифрову інфраструктуру, зокрема розвиток 5G-мереж, штучного інтелекту та хмарних технологій.

Ще одним важливим напрямом є поглиблення фінансової інтеграції, зокрема через розвиток Банківського союзу та Союзу ринків капіталу (Capital Markets Union). Ці ініціативи спрямовані на підвищення стабільності фінансової

системи, полегшення доступу до фінансових ресурсів та стимулювання інвестиційної активності. За оцінками Європейського центрального банку, інтеграція фінансових ринків сприяє більш ефективному розподілу капіталу та підвищує стійкість економіки до кризових явищ [22], що особливо важливо в умовах зростання глобальної фінансової нестабільності.

Значний потенціал має також розвиток «зеленої» інтеграції в межах Європейського зеленого курсу (European Green Deal). Перехід до кліматично нейтральної економіки передбачає координацію політики у сфері енергетики, транспорту, промисловості та інновацій. Відповідно до стратегічних документів ЄС, до 2050 року планується досягнення кліматичної нейтральності, що потребує масштабних інвестицій і поглиблення міждержавної кооперації [26]. Така трансформація не лише сприятиме екологічній сталості, а й відкриватиме нові можливості для економічного зростання, зокрема через розвиток відновлюваної енергетики та «зелених» технологій.

Окремим напрямом є розширення Європейського Союзу та поглиблення співпраці з країнами-кандидатами. Інтеграція нових держав сприяє розширенню ринку, збільшенню трудових ресурсів та зміцненню економічних зв'язків. Водночас цей процес потребує гармонізації законодавства, інституційних реформ і вирівнювання рівнів економічного розвитку [24], що робить його тривалим і поетапним.

Для узагальнення основних перспектив розвитку економічної інтеграції доцільно систематизувати їх у табличній формі (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Основні напрями та очікувані ефекти поглиблення економічної інтеграції ЄС

Напрямок інтеграції	Сутність	Очікуваний економічний ефект
Розвиток єдиного ринку	Усунення бар'єрів у сфері послуг та капіталу	Зростання ВВП, підвищення ефективності
Цифрова інтеграція	Формування Digital Single Market	Зростання продуктивності, інновацій
Фінансова інтеграція	Банківський союз, ринки капіталу	Стабільність фінансової системи

Продовження таблиці 3.2

«Зелена» трансформація	European Green Deal	Інвестиції, нові ринки, сталий розвиток
Розширення ЄС	Інтеграція нових країн	Розширення ринку, економічне зростання

Джерело: складено автором на основі European Commission [25; 26; 24] та European Central Bank [22]

Як видно з табл. 3.2, перспективи поглиблення економічної інтеграції в Європі охоплюють широкий спектр напрямів, що взаємодоповнюють один одного. Особливу роль відіграє поєднання цифрової та «зеленої» трансформації, які формують нову модель економічного розвитку ЄС, орієнтовану на інновації, стійкість та довгострокове зростання.

Водночас важливо підкреслити, що подальше поглиблення інтеграції супроводжується певними обмеженнями. До них належать різний рівень економічного розвитку країн-членів, політичні розбіжності та інституційні бар'єри. Це означає, що інтеграційні процеси в ЄС матимуть поступовий і нерівномірний характер, що потребує узгодженої політики та компромісних рішень на наднаціональному рівні.

Таким чином, перспективи розвитку економічної інтеграції в Європі пов'язані з переходом до більш глибокої, технологічно орієнтованої та екологічно сталої моделі економіки. Подальше поглиблення інтеграції сприятиме зміцненню конкурентоспроможності ЄС у глобальному економічному середовищі, водночас вимагаючи ефективної координації політики між країнами-членами.

3.3 Рекомендації щодо розвитку інтеграційних процесів та співпраці з Україною

Подальший розвиток інтеграційних процесів у Європі неможливо розглядати ізольовано від перспектив поглиблення співпраці між Європейським Союзом та Україною. На сучасному етапі саме український напрям став одним

із найважливіших тестів на гнучкість, стратегічну здатність та політичну послідовність європейської інтеграційної моделі. Повномасштабна війна не лише ускладнила процес зближення України з ЄС, а й водночас надала йому нового змісту: європейська інтеграція України почала сприйматися не лише як зовнішньополітичний пріоритет окремої держави, а як елемент ширшої стратегії стабілізації, безпеки та довгострокового розвитку всього європейського простору [44].

У цьому контексті рекомендації щодо розвитку інтеграційних процесів доцільно формувати у двох взаємопов'язаних вимірах. Перший стосується удосконалення самої моделі економічної інтеграції в Європі, з урахуванням нових геополітичних, енергетичних, міграційних та інституційних викликів. Другий пов'язаний із виробленням практичних підходів до поглиблення співпраці між ЄС та Україною як державою-кандидатом, чия майбутня інтеграція може істотно змінити економічну, соціальну та безпекову архітектуру Європи [34].

Насамперед Європейському Союзу доцільно посилити гнучкість власної інтеграційної моделі. Сучасні виклики показали, що надмірна складність процедур ухвалення рішень та залежність від принципу одностайності в низці стратегічних питань знижують оперативність реагування на кризи. Тому одним із пріоритетів має стати поступове вдосконалення інституційного механізму координації політики, передусім у сферах зовнішньої безпеки, енергетики, бюджетної політики та розширення [41]. Для ЄС важливо зберегти баланс між інтересами держав-членів і потребою у швидкому прийнятті рішень, оскільки саме швидкість та узгодженість реакції дедалі більше визначають ефективність інтеграційного об'єднання.

Другим важливим напрямом є посилення політики економічної конвергенції між країнами-членами та країнами-кандидатами. Нерівномірність економічного розвитку, яка зберігається в межах ЄС, може посилитися в разі нового розширення, якщо не буде компенсована інструментами фінансової підтримки, інституційної адаптації та структурної модернізації. У зв'язку з цим

Євросоюзу доцільно розвивати механізми поетапної інтеграції, які дозволяють державам-кандидатам поступово включатися до окремих політик і секторів ЄС ще до набуття повноправного членства. Такий підхід уже частково виправдав себе в практиці співпраці ЄС із країнами Західних Балкан і може бути адаптований до українського випадку. Його перевага полягає в тому, що він створює відчутні проміжні результати інтеграції, підвищує мотивацію до реформ і водночас знижує ризик різкого інституційного навантаження як для самої країни-кандидата, так і для Євросоюзу.

Для України оптимальною стратегією у цьому процесі має стати не очікування формального завершення вступних процедур, а максимальне використання можливостей секторальної інтеграції вже на етапі передчленства. Насамперед це стосується подальшої інтеграції у внутрішній ринок ЄС, розширення участі в енергетичному союзі, транспортних і логістичних ініціативах, цифровому просторі, митній кооперації та політиці декарбонізації [41]. Така поетапна інтеграція є надзвичайно важливою, оскільки демонструє українському суспільству практичні переваги європейського курсу, а також дозволяє поступово адаптувати регуляторне середовище до стандартів ЄС.

Окремим стратегічним пріоритетом має стати інституційне реформування України відповідно до критеріїв членства. З огляду на досвід попередніх хвиль розширення, найважливішою передумовою успішної інтеграції є не лише політична воля, а й здатність держави забезпечувати верховенство права, ефективне врядування, незалежність судової системи, дієву антикорупційну політику та сталість державних інститутів [34]. Саме тому Україні доцільно зосередити зусилля на тих реформах, які мають не декларативне, а системне значення: реформі судової влади, підвищенні прозорості публічних фінансів, цифровізації державного управління, посиленні антикорупційної інфраструктури та зменшенні простору для олігархічного впливу. Для ЄС, своєю чергою, важливо забезпечити чітку й передбачувану логіку оцінювання прогресу, за якої кожен етап реформ буде безпосередньо пов'язаний із конкретними інтеграційними результатами.

Значної уваги потребує також питання післявоєнної відбудови України. Її доцільно розглядати не як окремий процес відновлення зруйнованої інфраструктури, а як частину ширшого процесу європейської інтеграції. У цьому сенсі відбудова повинна поєднувати фізичне відновлення, інституційну модернізацію та економічну трансформацію [18]. Для цього доцільно орієнтувати проекти реконструкції на стандарти ЄС у сфері конкуренції, екології, енергоефективності, транспорту, цифрової інфраструктури та управління публічними ресурсами. Такий підхід не лише підвищить ефективність витрачання коштів, а й забезпечить сумісність української економіки з економічним простором ЄС ще до формального вступу.

Практичним кроком у цьому напрямі могло б стати створення спеціального координаційного механізму, який поєднував би цілі відбудови з цілями європейської інтеграції. Йдеться про інституцію або систему управління, здатну координувати міжнародну фінансову допомогу, реформи, інфраструктурні проекти та імплементацію права Європейського Союзу [43]. Перевага такого підходу полягає в тому, що післявоєнна реконструкція перестає бути короткостроковою політикою реагування на наслідки війни і перетворюється на інструмент структурного наближення України до ЄС.

Особливе значення у співпраці з Україною має енергетичний напрям. Україна володіє значним потенціалом у сфері виробництва електроенергії, відновлюваної енергетики, газової інфраструктури та майбутнього ринку водню. Для ЄС це відкриває можливість не лише підтримати Україну, а й посилити власну енергетичну безпеку, диверсифікувати джерела постачання та знизити залежність від зовнішніх ризиків. Тому доцільно рекомендувати поглиблення інтеграції України в європейські енергетичні мережі, розвиток спільних інвестиційних проектів у сфері відновлюваної енергетики, модернізацію енергосистеми та підтримку енергоефективної реконструкції української інфраструктури. У довгостроковій перспективі це може зробити Україну не лише реципієнтом допомоги, а й важливим елементом нової енергетичної архітектури Європи.

Не менш важливим є питання ринку праці та міграції. Війна спричинила масштабне переміщення українського населення до країн ЄС, і в подальшому саме міграційна динаміка істотно впливатиме як на економіку України, так і на ринки праці європейських країн. Для ЄС інтеграція українських працівників означає часткове пом'якшення дефіциту робочої сили в умовах старіння населення. Для України ж критично важливо не допустити довгострокового знелюднення та втрати людського капіталу, без якого повоєнне відновлення буде значно ускладнене [44]. Тому доцільно рекомендувати формування спільної політики стимулювання добровільного повернення українських громадян після завершення активної фази війни. Така політика має включати створення умов для працевлаштування, доступу до житла, відновлення соціальної інфраструктури, підтримки малого бізнесу та визнання професійних кваліфікацій. Водночас необхідно розвивати механізми циркулярної мобільності, які дозволятимуть поєднувати інтеграцію українців до ринку праці ЄС із збереженням їхнього зв'язку з українською економікою.

Окремий блок рекомендацій пов'язаний із безпековим виміром інтеграції. Вступ України до ЄС матиме значення не лише для економіки, а й для стратегічної стійкості всього Союзу. Після завершення війни Євросоюзу доведеться враховувати ризики, пов'язані з контролем над зброєю, безпекою кордонів, боротьбою з нелегальними потоками та гібридними загрозами. Тому співпраця з Україною має включати не лише економічну і правову інтеграцію, а й посилення спільної роботи у сферах прикордонного управління, кібербезпеки, протидії дезінформації та боротьби з транснаціональними загрозами. Для цього доцільно розвивати інституційну взаємодію України з відповідними структурами ЄС, зокрема з агентствами у сфері прикордонного контролю, внутрішньої безпеки та правового співробітництва.

Важливою рекомендацією для самого Європейського Союзу є необхідність уникати політики формальних декларацій без реального проміжного наповнення. Досвід попередніх хвиль розширення показує, що найкращі результати досягаються тоді, коли реформи у країні-кандидаті супроводжуються

відчутними політичними й економічними дивідендами. Саме тому процес європейської інтеграції України має бути не лише вимогливим, а й передбачуваним, послідовним та поетапно винагороджуваним. Це означає, що кожен успішний крок у сфері реформ, гармонізації законодавства чи секторальної інтеграції повинен відкривати Україні доступ до нових інструментів участі у політиках ЄС.

Для систематизації основних рекомендацій щодо розвитку інтеграційних процесів у Європі та поглиблення співпраці з Україною доцільно узагальнити їх у табличній формі (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Рекомендації щодо розвитку інтеграційних процесів у Європі та співпраці з Україною

Напрямок	Зміст рекомендації	Очікуваний результат
Інституційна адаптація ЄС	Удосконалення механізмів ухвалення рішень, посилення координації у сферах безпеки, енергетики, бюджету та розширення	Підвищення ефективності функціонування ЄС в умовах нових викликів
Поетапна інтеграція України	Поступове включення України до окремих політик і секторів ЄС ще до повноправного членства	Прискорення адаптації до стандартів ЄС і підвищення відчутності переваг інтеграції
Інституційні реформи в Україні	Реформа судової системи, антикорупційна політика, цифровізація врядування, посилення верховенства права	Зміцнення спроможності держави до членства в ЄС
Інтегрована післявоєнна відбудова	Поєднання реконструкції з імплементацією стандартів ЄС у сфері інфраструктури, енергетики, конкуренції та екології	Структурна модернізація економіки України та її наближення до ЄС
Енергетична співпраця	Поглиблення інтеграції до енергетичного ринку ЄС, модернізація енергосистеми, розвиток відновлюваної енергетики	Посилення енергетичної безпеки України та ЄС
Міграційна та трудова політика	Стимулювання повернення українських громадян, розвиток циркулярної мобільності, визнання кваліфікацій	Пом'якшення дефіциту робочої сили в ЄС і збереження людського капіталу України
Безпекова взаємодія	Співпраця у сферах прикордонного контролю, кібербезпеки, боротьби з нелегальним обігом зброї та гібридними загрозами	Підвищення безпеки й стійкості європейського простору

Джерело: складено автором на основі узагальнення досліджуваного матеріалу

Як видно з табл. 3.3, ефективний розвиток інтеграційних процесів у Європі в сучасних умовах передбачає поєднання внутрішньої модернізації ЄС із цілеспрямованою підтримкою євроінтеграційного поступу України. При цьому український напрям не повинен розглядатися як периферійний додаток до політики розширення. Навпаки, він поступово стає одним із ключових чинників майбутньої конфігурації європейського економічного та безпекового простору.

Отже, рекомендації щодо розвитку інтеграційних процесів у Європі та співпраці з Україною мають базуватися на принципах поетапності, інституційної сумісності, взаємної вигоди та довгострокової стійкості. Для України це означає необхідність прискорення реформ, поглиблення секторальної інтеграції та використання післявоєнної відбудови як інструменту структурної модернізації. Для ЄС – потребу адаптувати власну інтеграційну модель до нового етапу розширення, в якому український фактор матиме не периферійне, а стратегічне значення.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати проведеного дослідження відповідно до поставленої мети та визначених завдань, доцільно сформулювати такі висновки:

У процесі дослідження з'ясовано, що регіональна економічна інтеграція є складним і багатовимірним процесом поступового зближення національних економік, який поєднує об'єктивні економічні взаємозв'язки з інституційними механізмами координації політики держав. Її сутність розкривається через взаємодію понять регіоналізму та регіоналізації, а реалізація відбувається у різних формах – від зони вільної торгівлі до повної інтеграції. Встановлено, що сучасні інтеграційні процеси мають нелінійний характер і виходять за межі класичних моделей, охоплюючи інвестиційні, соціальні та інституційні аспекти, що значно підсилює їх роль в умовах глобалізації.

Узагальнення теоретичних концепцій економічної інтеграції дозволило визначити, що їх еволюція відбувалася від класичних підходів до сучасних багаторівневих моделей, які враховують не лише економічні, а й політичні та інституційні чинники. Доведено, що існуючі наукові підходи – ліберальний, неофункціоналістський та структурний – по-різному інтерпретують механізми інтеграції, проте всі вони підтверджують її складний, динамічний і нелінійний характер.

У ході дослідження визначено, що європейська інтеграція сформувалася під впливом комплексу економічних, політичних, культурних, правових та ідеологічних передумов, які забезпечили її глибину та стійкість. Обґрунтовано, що її особливістю є поєднання економічної доцільності з ціннісною основою та наднаціональним характером управління, що супроводжується одночасним поглибленням і розширенням інтеграційних процесів.

Аналіз етапів формування та розвитку європейської економічної інтеграції показав, що вона розвивалася як тривалий, поетапний і нерівномірний процес – від післявоєнної координації до створення спільного ринку та економічного і валютного союзу. Встановлено, що кожен етап супроводжувався ускладненням

форм взаємодії між державами та розширенням складу учасників, що забезпечило становлення ЄС як найбільш розвиненої моделі регіональної інтеграції.

У результаті аналізу економічної взаємодії та торговельно-економічних зв'язків країн ЄС у 2015–2025 роках встановлено високий рівень інтегрованості європейського економічного простору. Доведено, що переважання внутрішньої торгівлі, стабільність господарських зв'язків і здатність до адаптації в умовах криз свідчать про зрілість інтеграційної моделі ЄС.

Оцінка впливу інтеграційних процесів на економічний розвиток країн Європи показала, що інтеграція має загалом позитивний і комплексний ефект, сприяючи економічному зростанню, підвищенню рівня життя та зміцненню макроекономічної стабільності. Водночас встановлено нерівномірність розподілу вигод між країнами-членами, що зумовлює наявність внутрішніх дисбалансів.

У дослідженні виявлено, що сучасний розвиток економічної інтеграції в Європі супроводжується низкою викликів, серед яких ключовими є економічна асиметрія, вразливість до глобальних шоків, енергетична залежність, демографічні зміни та інституційні обмеження. Доведено, що ці фактори ускладнюють подальше поглиблення інтеграції та потребують адаптації її моделі до нових умов.

Обґрунтовано, що перспективи поглиблення економічної інтеграції в Європі пов'язані з розвитком єдиного ринку, цифрової та фінансової інтеграції, реалізацією «зеленого» курсу та подальшим розширенням ЄС. Встановлено, що ці напрями формують нову модель розвитку, орієнтовану на інновації, стійкість і довгострокове економічне зростання.

У результаті дослідження розроблено рекомендації щодо розвитку інтеграційних процесів у Європі та співпраці з Україною. Доведено, що ефективна інтеграція України до ЄС потребує поєднання внутрішньої модернізації Євросоюзу з проведенням системних реформ в Україні, поетапною

секторальною інтеграцією, реалізацією інтегрованої післявоєнної відбудови, а також поглибленням енергетичної, міграційної та безпекової співпраці.

Таким чином, проведене дослідження дозволило досягти поставленої мети та комплексно розкрити сутність, особливості, сучасний стан і перспективи розвитку регіональної економічної інтеграції в Європі, а також визначити стратегічні напрями поглиблення співпраці між Європейським Союзом та Україною в умовах сучасних глобальних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Н.С. Особливості інтеграційних процесів в ЄС. *75-а річниця ООН – сучасний стан та розвиток міжнародного права : матеріали Всеукр. наук. студент. конф. (м. Одеса, 30 листопада 2020 р.)*. Одеса : Гельветика, 2020. С. 331–334.
2. Амеліна І.В., Попова Т.Л., Владимиров С.В. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 256 с.
3. Європейська інтеграція : навч. посіб. / за ред. С.В. Федонюка, В.Й. Лажніка. 2-ге вид., переробл. і доповн. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. 760 с.
4. Європейська та глобальна регіональна інтеграція : підручник / за ред. А. Крисоватого, М. Лизун. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2023. 295 с.
5. Європейський Союз : навч. посіб. / за ред. А.О. Бояра, С.В. Федонюка. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 600 с.
6. Костюченко Я.М. Етапи європейської економічної інтеграції. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 99(2). С. 135–141. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_99\(2\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_99(2)_21) (дата звернення: 21.03.2026).
7. Лизун М.В. Архітектура сучасних процесів регіональної інтеграції. *Економіка і суспільство*. 2013. Вип. 17. С. 102–107.
8. Ліст Ф. Національна система політичної економії / пер. М. Гавриш. Київ : Наш Формат, 2021. 368 с.
9. Міжнародні економічні відносини та світова політика. Частина 1 : навч. посіб. / Лютак О.М., Баула О.В., Галазюк Н.М., Зелінська О.М., Корольчук Л.В., Кравчук П.Я., Урбан О.А., Полянська Т.О. Луцьк : Волиньполіграф, 2022. 324 с.
10. Посохов І.М., Дюжев В.Г., Гусарова Д.М. Поняття економічної інтеграції та її основні характеристики. *Економіка. Фінанси. Право*. 2024. № 6. С. 25–31.

11. Прихненко М., Бабій Д. Ідея «Об'єднаної Європи» в сучасних реальностях функціонування європейського проєкту. *Історичні і політологічні дослідження*. 2019. № 1(64). С. 60–69.
12. Приходько І.В. Теоретичні концепції міжнародної економічної інтеграції. *Економічний аналіз*. 2015. Т. 19. № 1. С. 91–100.
13. Словник української мови: в 11 т. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 4. С. 35.
14. Федик М.В. Економічна інтеграція та співробітництво в умовах глобалізації. *Публічне управління і політика*. 2025. № 1(5). С. 21–28. DOI: <https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.1.03>.
15. Фетько Ю.І. Передумови становлення та розвитку європейської інтеграції: теоретико-правові засади. *Правова позиція*. 2024. № 4(45). С. 139–141.
16. Balassa B. The theory of economic integration. London : Routledge, 2013.
17. Blomström M., Kokko A. Regional integration and foreign direct investment. CEPR Discussion Papers. 1997.
18. Bogdan T. The role of public finance in Ukraine's recovery and reconstruction. *Journal of European Economy*. 2024. Vol. 23(4). P. 615–634. DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2024.04.615>.
19. Bolaños Bonilla A. A step further in the theory of regional integration: a look at the UNASUR's integration strategy. Rochester, NY : Social Science Research Network, 2016. 5 p.
20. Börzel T.A., Risse T. Identity politics, core state powers and regional integration: Europe and beyond. *Journal of Common Market Studies*. 2020. Vol. 58(1). P. 21–40. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcms.12982>.
21. Campos N.F., Eichenauer V.Z., Sturm J.-E. Close encounters of the European kind: economic integration, sectoral heterogeneity and structural reforms. CESifo Working Paper. 2020. № 8582. URL: <https://ssrn.com/abstract=3703460> (дата звернення: 21.03.2026).
22. European Central Bank. Euro foreign exchange reference rates [Електронний ресурс]. URL:

https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/euro_reference_exchange_rates/html/index.en.htm (дата звернення: 21.03.2026).

23. European Commission. AMECO database [Електронний ресурс]. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-research-and-databases/economic-databases/ameco-database_en (дата звернення: 21.03.2026).

24. European Commission. EU enlargement policy [Електронний ресурс]. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy_en (дата звернення: 21.03.2026).

25. European Commission. Shaping Europe's digital future [Електронний ресурс]. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en> (дата звернення: 21.03.2026).

26. European Commission. The European Green Deal [Електронний ресурс]. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_19_6691 (дата звернення: 21.03.2026).

27. Eurostat. Energy import dependency (nrg_ind_id) [Електронний ресурс]. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nrg_ind_id/default/table (дата звернення: 21.03.2026).

28. Eurostat. EU trade since 1988 by SITC (ext_lt_intertrd) [Електронний ресурс]. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ext_lt_intertrd/default/table (дата звернення: 21.03.2026).

29. Eurostat. GDP and main components (nama_10_gdp) [Електронний ресурс]. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_gdp/default/table (дата звернення: 21.03.2026).

30. Eurostat. Harmonised index of consumer prices (prc_hicp_aind) [Електронний ресурс]. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/prc_hicp_aind/default/table (дата звернення: 21.03.2026).

31. Eurostat. Population on 1 January by age (demo_rjanind) [Електронний ресурс]. URL:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_pjanind/default/table

(дата

звернення: 21.03.2026).

32. Eurostat. Unemployment rate – annual data (une_rt_a) [Електронний ресурс]. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/une_rt_a/default/table (дата звернення: 21.03.2026).

33. Fernandez R. Returns to regionalism: an evaluation of non-traditional gains from RTAs. CEPR Discussion Papers. 1997.

34. Grytsenko A. et al. Achievements and challenges of Ukraine's European integration. *Journal of European Economy*. 2021. Vol. 20(3). P. 518–541. DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2021.03.493>.

35. Henri R. Une lecture comparative des accords d'association euro-méditerranéens et de l'Accord nord-américain de libre-échange (ALENA). *Intégration euroméditerranéenne et stratégie économiques*. Paris : L'Harmattan, 2003.

36. Hurrell A. Regionalism in theoretical perspective. *Regionalism in World Politics: Regional Organization and International Order*. Oxford : Clarendon Press, 1995.

37. International Energy Agency. *World Energy Outlook 2022*. Paris : IEA, 2022. 524 p.

38. Kuhn T. Ernst B. Haas, liberal nationalism and the double-edged nature of European identity. *Journal of European Public Policy*. 2024. Vol. 31(10). P. 3443–3464. DOI: <https://doi.org/10.1080/13501763.2024.2379443>.

39. Machlup F. *A history of thought on economic integration*. London : Palgrave Macmillan UK, 1977. 3 p.

40. Pelkmans J. *Common markets. Handbook of Regional Cooperation and Integration* / ed. P. De Lombaerde. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2024. P. 63–107.

41. Pidorycheva I. Ukraine's European integration in the field of research and innovation: state, challenges, acceleration measures. *Journal of European Economy*. 2022. Vol. 20(4). P. 678–699. DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2021.04.678>.

42. Schmidt V.A. Theorising European integration: the four phases since Ernst Haas' original contribution. *Journal of European Public Policy*. 2024. Vol. 31(10). P. 3346–3371. DOI: <https://doi.org/10.1080/13501763.2024.2337273>.

43. Shevchenko I., Ukhova N. Advancing European digital economic integration in the context of Ukraine's post-war recovery. *Journal of European Economy*. 2025. Vol. 24(2). P. 211–226.

44. Shnyrkov O., Chugaiev O. Economic integration of Ukraine: context of the Russian-Ukrainian war. *Journal of European Economy*. 2023. Vol. 22(1). P. 48–69. DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2023.01.048>.

45. Stanowicka A., Sobotka P. The role of liberal theory in the development of welfare on the example of selected historical events. *Ekonomia – Wroclaw Economic Review*. 2024. Vol. 30(2). P. 41–52. DOI: <https://doi.org/10.19195/2658-1310.30.2.3>.

46. Suska M. Integration theories: a review of selected political and economic concepts. *International Journal of Management and Economics*. 2025. Vol. 61(2). P. 123–134.

47. World Bank. GDP growth (annual %) [Електронний ресурс]. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> (дата звернення: 21.03.2026).

48. World Bank. World Integrated Trade Solution (WITS) [Електронний ресурс]. URL: <https://wits.worldbank.org> (дата звернення: 21.03.2026).

49. WTO Regional trade agreements information system. 2017.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А
Економічна взаємодія країн Європи

Таблиця А.1 – Основні показники зовнішньоекономічної взаємодії країн
Європи (2024–2025 рр.)

Країни	Експорт, млрд €	Імпорт, млрд €	Загальна торгівля, млрд €	Прямі інвестиції, млрд €	Сальдо, млрд €
Німеччина	1554	1313	2867	180	+241
Франція	591	694	1285	120	–103
Італія	624	569	1193	90	+55
Іспанія	392	436	828	70	–44
Нідерланди	851	752	1603	150	+99
Польща	351	351	702	45	~0
Бельгія	495	475	970	80	+20
Чехія	243	215	458	35	+28
Австрія	198	196	394	30	+2
Португалія	79	107	186	25	–28

Джерело: складено на основі: [9;28].

Таблиця А.2 – Основні товари, провідні компанії та галузі економічного лідерства країн Європи (2025 р.)

Країна	Основні товари експорту	Найбільші компанії	Галузі лідерства	Основні партнери
Німеччина	автомобілі, машини, електроніка, фармацевтика	Volkswagen, BMW, Siemens, BASF, SAP	провідна індустріальна економіка ЄС; сильне машинобудування, автомобільна промисловість та хімічний сектор; високий рівень інновацій і цифровізації	Франція, Польща, Італія
Франція	літаки, фармацевтика, продукція хімії, косметика	Airbus, TotalEnergies, L'Oréal, BNP Paribas	лідер у авіабудуванні, енергетиці та фінансовому секторі; високий розвиток сфери послуг і туризму; значна роль держави в економіці	Німеччина, Іспанія, Італія
Італія	одяг, меблі, машини, продукти харчування	Ferrari, ENI, Prada, Fiat (Stellantis)	спеціалізація на легкій промисловості, дизайні та середньому бізнесі; сильні позиції в агропромисловому секторі і машинобудуванні	Німеччина, Франція
Іспанія	агропродукція, автомобілі, текстиль	Inditex, Repsol, Santander	розвинений аграрний сектор і туризм; важливий центр автомобільного виробництва та логістики	Франція, Італія, Португалія
Нідерланди	хімія, нафтопродукти, с/г продукція	Shell, Philips, ING	ключовий транспортно-логістичний хаб Європи; сильні позиції у фінансах, енергетиці та агротехнологіях	Німеччина, Бельгія
Польща	електроніка, меблі, техніка, продукти харчування	Orlen, CD Projekt, KGHM	швидкозростаюча економіка; сильний виробничий сектор, розвиток ІТ та аутсорсингу; інтеграція у виробничі ланцюги ЄС	Німеччина, Чехія
Бельгія	фармацевтика, хімія, діаманти	Solvay, UCB, KBC	центр хімічної і фармацевтичної промисловості; значна роль як політичного та фінансового центру ЄС	Нідерланди, Франція
Чехія	автомобілі, електроніка, машини	Škoda, ČEZ	машинобудування і автомобільну промисловість;	Німеччина, Польща

Австрія	метал, машини, енергоресурси	OMV, Voestalpine	сильний металургійний та енергетичний сектор; транзитна економіка між Західною і Східною Європою	Німеччина, Італія
Португалія	текстиль, взуття, папір	EDP, Galp	спеціалізація на легкій промисловості; залежність від експорту до ЄС; розвиток відновлюваної енергетики	Іспанія, Франція
Швеція	техніка, автомобілі, деревина	Volvo, Ericsson, IKEA	високотехнологічна економіка; розвиток інновацій, телекомунікацій і зеленої енергетики	Німеччина, Норвегія
Данія	фармацевтика, продовольство	Novo Nordisk, Maersk	лідер у біотехнологіях і фармацевтиці; сильні позиції в морській логістиці	Німеччина, Швеція
Фінляндія	електроніка, деревина, машини	Nokia, UPM	розвиток технологій, лісової промисловості; цифрова економіка	Німеччина, Швеція
Ірландія	фармацевтика, ІТ-продукти	Google (EU), Apple (EU), Pfizer	центр транснаціональних корпорацій; сильна ІТ і фармацевтична спеціалізація	США, ЄС
Угорщина	автомобілі, електроніка	Audi Hungaria, MOL	виробнича база для ЄС; автомобільна промисловість	Німеччина, Австрія

Джерело: складено на основі: [5;9;28].

ДОДАТОК Б

Соціально-демографічні показники та розвиток країн Європейського Союзу

Таблиця Б.1 – Основні демографічні показники країн ЄС (2024–2025 рр.)

Країна	Населення, млн	Рівень народжуваності (на 1000 осіб)	Смертність (на 1000 осіб)	Середня тривалість життя, років	Рівень урбанізації, %	Міграційне сальдо (на 1000 осіб)
Німеччина	84,4	9,2	12,3	81,2	77	5,3
Франція	68,0	10,7	9,8	82,5	81	1,5
Італія	59,0	7,0	12,7	83,0	71	2,0
Іспанія	48,6	7,3	10,4	83,2	80	3,5
Польща	37,7	8,2	11,6	78,5	60	-0,5
Нідерланди	17,9	9,6	9,1	81,8	92	4,0
Бельгія	11,7	10,0	9,7	81,9	98	3,2
Швеція	10,6	8,8	9,2	83,1	88	5,0
Данія	5,9	9,9	9,4	81,6	88	3,8
Фінляндія	5,6	8,3	10,8	81,9	85	2,5
Чехія	10,8	9,1	10,6	79,5	74	2,0
Австрія	9,1	9,5	10,2	81,5	66	3,0
Угорщина	9,6	9,4	13,0	76,8	72	-1,0
Португалія	10,3	8,1	11,5	81,2	68	2,5
Ірландія	5,2	12,1	6,5	82,0	64	6,0

Джерело: складено на основі: [31;32].

Таблиця Б.2 – Індекси людського розвитку та соціально-економічні показники країн ЄС (2024–2025 рр.)

Країна	Індекс людського розвитку (HDI)	Рівень освіти (середні роки навчання)	ВВП на душу населення, \$	Індекс нерівності (Gini)	Рівень безробіття, %
Німеччина	0,942	14,1	52 800	31	3,2
Франція	0,903	13,2	45 000	32	7,2
Італія	0,895	10,7	38 000	35	7,8
Іспанія	0,905	10,6	36 200	34	11,5
Польща	0,872	12,3	22 000	30	2,8
Нідерланди	0,944	13,8	57 000	29	3,5
Швеція	0,947	14,2	58 500	28	7,5
Данія	0,948	13,9	60 000	28	5,2
Фінляндія	0,940	14,3	55 000	27	6,5
Бельгія	0,937	12,5	51 000	27	5,6
Ірландія	0,945	13,7	99 000	30	4,3
Австрія	0,930	12,8	54 000	30	4,8
Чехія	0,889	12,8	31 000	25	2,5
Португалія	0,866	9,6	27 000	33	6,5
Угорщина	0,846	11,5	20 000	30	4,1

Джерело: складено на основі: [31;32].

Таблиця Б.3 – Ключові соціально-економічні проєкти ЄС та їх вплив на розвиток країн (2015–2025 рр.)

Програма ЄС	Характеристика та основні напрями	Вплив на соціально-економічний розвиток
Horizon Europe	Дослідницька та інноваційна програма ЄС із бюджетом понад 95 млрд €, спрямована на розвиток науки, технологій, цифровізації, медицини та кліматичних рішень	сприяє зростанню інноваційного потенціалу, підвищує конкурентоспроможність економіки, формує високий рівень людського розвитку через інвестиції у науку
Erasmus+	Освітня програма мобільності студентів, викладачів і молоді з бюджетом понад 26 млрд €, яка охоплює всі країни ЄС	підвищує рівень освіти та кваліфікації населення, сприяє культурній інтеграції і мобільності робочої сили, покращує показники HDI
EU4Health	Програма розвитку системи охорони здоров'я після пандемії COVID-19 з бюджетом понад 5 млрд €	покращує доступ до медичних послуг, підвищує тривалість життя і знижує смертність, впливає на демографічну стабільність
European Green Deal	Довгострокова стратегія трансформації економіки ЄС у кліматично нейтральну (фінансування понад 1 трлн €)	формує нові галузі економіки, створює робочі місця, покращує якість життя та екологічні умови населення
NextGenerationEU	Антикризовий фонд відновлення економіки після COVID-19 (близько 750 млрд €)	стимулює економічне зростання, підтримує зайнятість, зменшує соціальні диспропорції між країнами ЄС

Джерело: складено на основі: [25].